

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto

Psichologijos katedra

Simona Iljinienė

ATOTOLIO ŠEIMA: ŽMONOS PATYRIMAS

Psichologijos studijų programos

magistro baigiamasis darbas

Vadovas doc. dr. Reda Gedutienė

Klaipėda, 2019

TURINYS

ĮVADAS	4
1. LITERATŪROS APŽVALGA	7
1.1. Atotolio šeimos fenomenas.....	7
1.1.1. Šeimos samprata ir jos kaita šiuolaikinėje visuomenėje.....	7
1.1.2. Poros santykių dinamika atotolio šeimoje.....	10
1.1.3. Žmonų patyrimas atotolio šeimose.....	14
1.2. Teorinis migracijos diskursas.....	18
1.2.1. Migracijos samprata, tipai, veiksniai.....	18
1.2.2. Emigracija Lietuvoje, jos ypatumai.....	21
2. TYRIMO METODIKA	23
2.1. Tyrimo dalyviai.....	23
2.2. Įvertinimo būdai.....	23
2.3. Tyrimo eiga	24
2.4. Duomenų apdorojimas.....	24
2.4.1. Transkribavimas.....	26
2.4.2. Transkribuoto teksto analizė.....	26
2.5. Tyrėjo refleksija.....	28
3. TYRIMO REZULTATAI	31
3.1. Vyro išvykimas – būdas įveikti iškilusius sunkumus.....	32
3.1.1. Skubotas šeimos sukūrimas.....	32
3.1.2. Vaiko gimimas.....	33
3.1.3. Finansiniai sunkumai.....	34
3.1.4. Sunkumai sutuoktinių santykiuose.....	35
3. 2. Jausmai kylantys dėl vyro išvykimo.....	36
3.2.1. Pykčio išraiškos.....	37
3.2.2. Išsiskyrimo skausmo dinamika.....	38
3.2.3. Ilgesys.....	40
3.2.4. Nuoskauda ir jos išraiškos.....	40

3.2.5. Bejėgiškumas.....	41
3.2.6. Baimė.....	42
3.2.7. Jausmų slėpimas.....	44
3.2.8. Nerimas dėl vaikų ir tėvo santykių.....	44
3.3. Vyro buvimo/nebuvimo namuose įtaka žmonos kasdienei veiklai.....	45
3.3.1. Kasdieniai darbai ir rūpesčiai	45
3.3.2. Vyro grįžimas – šventė šeimai.....	46
3.3.3. Vyriui išvykus – gyvenimas grįžta į vėžias.....	47
3.4. Santykių kaita po vyro išvykimo.....	48
3.4.1. Intymumas ir romantiniai santykiai.....	48
3.4.2. Emocinis atstumas.....	49
3.4.3. Tobula žmona.....	50
3.5. Esamos situacijos vertinimas.....	51
3.5.1. (Ne)normali pora.....	51
3.5.2. (Ne)žmona.....	52
3.5.3. Nenuoseklus gyvenimo ir laiko pojūtis.....	52
4. REZULTATŲ APTARIMAS.....	54
IŠVADOS	59
LITERATŪRA	61
SANTRAUKA.....	69
SUMMARY.....	70

IVADAS

Globalizacijos ir sparčios kaitos laikais Lietuvos šeima išgyvena daug pokyčių. Šeimai tenka susidurti su ekonominiais, socialiniais bei kultūriniais iššūkiais, vienas iš jų – migracijos masto augimas. Susiduriame su visuomenei nauju, dėl emigracijos procesų atsirandančiu šeimos tipu – atotolio, kitaip dar transnacionaline šeima (Juozeliūnienė, Kanapienienė ir Kazlauskaitė, 2008). Tai šeima, kurios nariai, tam tikrą laikotarpį, gyvena skirtingose nacionalinėse valstybėse. Mūsų šalyje dažniausiai pasitaikantis atotolio šeimos tipas – kuomet žmona su vaikais gyvena Lietuvoje, o vyras periodiškai dirba ir gyvena kitoje šalyje. Tokioje šeimoje keičiasi jos narių atliekamos funkcijos, suardoma įprasta šeimos struktūra, perorganizuojami šeiminiai vaidmenys. Dėl šių priežasčių kinta tarpusavio santykiai tarp šeimos narių bei šeimos mikroklimatas.

Dar pakankamai mažai ištyrinėta, tačiau vis labiau pastebima tendencija – žmonos vaidmens šeimoje pokyčiai. Vyrai išvykus dirbti į kitą šalį, moteriai tenka perimti atsakomybę už visą namų ūkį, o turint vaikų – laikinai perimti ir tėvo pareigas. Žmona vis dar išlieka motina, bet vyrai nesant šalia, pamažu perima ir tėvo vaidmenį, daugelis jam priklausančių atsakomybių atitenka jai (Malik ir Aftab, 2015).

Šeimos vaidmenų perorganizavimas reikalauja fizinių, laiko ir psichologinių sąnaudų. Jis priklauso nuo šeimos struktūros, jos sudėties. Pasak Maslauskaitės ir Stankūnienės (2007) dažnai išvykus vienam iš tėvų, jo vaidmuo perduodamas ne tik likusiam, bet ir vaikams, toks vaidmens priskyrimas tampa gana problematišku jei naujai atsiradusi atsakomybė neatitinka vaiko fizinės ar psichologinės brandos. Taip pat ryškėja tendencija, kad papildomi šeimos vaidmenys atitenka ir seneliams, ypač pagalboje auginant vaikus.

Taigi, šeimai iš naujo apibrėžiant vidinio gyvenimo normas, kai kurie procesai atidedami, sustabdomi, laukiant kol vienas iš šeimos narių sugrįš (Pessar ir Mahler, 2001). Gyvenimas tampa tarsi laikinai atidėtas, kasdienės šeimos funkcijos atliekamos vadovaujantis viltimi, jog po tam tikro laiko tai pasikeis, vardan “geresnės” ateities. Siekiant prisitaikyti ir tuo pačiu išlaikyti iki tol egzistavusį įprastą šeiminių gyvenimą, formuojasi naujo tipo globali šeima. Beck ir Ulrich (2013) analizuodami ryšius tarp atskirai gyvenančių atotolio šeimos narių išskiria kasdienių santykių, psichosocialinio saugumo, bendravimo tarp šeimos narių, susietumo ir priklausomybės šeimai jausmų transformacijas.

Kontroversiškai vertinama santykių tarp vyro ir žmonos kaita, kuomet vienas iš jų, praktiškai nuolatos, gyvena atskirai. Nors dažniausiai pagerėjusi finansinė situacija išsprendžia

daug buitinių problemų, padeda susikurti gerbūvį ir sukuria stabilumo bei saugumo pojūtį, ilgalaikiai išsiskyrimai vis dėl to keičia santykius. Gyvenant atskirai, tarp partnerių po kurio laiko atsiranda emocinio nutolimo, vienišumo, nepasitikėjimo ar pavydo jausmas, per didelis atsakomybių prisiėmimas dažnai lydimas nuovargio, suirzimo, pykčio. Taip pat nebepatenkinami intymūs poreikiai (Kaniušonytė, Truskauskaitė ir Gervinskaitė, 2012).

Dažniausiai šeimoje vyrauja nuostata, kad vienas iš šeimos narių emigruoja laikinai, o laimingo gyvenimo vizija tarsi “atidedama” kol narys grįš, tačiau po išsiskyrimo susijungusiai šeimai taip patkyla įvairių sunkumų. Šeimai vėl tenka perskirstyti vaidmenis, tai sukelia papildomą psichologinę įtampą, gali atsirasti atitolimo, emocinio šaltumo jausmas, tėvams sunku iš naujo sukurti ryšį su vaikais – ypač kai vaikai paliekami dar labai maži ir vienas iš tėvų praktiškai nedalyvauja jų pirmuosiuose gyvenimo metuose. Sugrįžusiam šeimos nariui tenka reintegrotis į nusistovėjusį šeimos gyvenimą, perimti dalį atsakomybių ir pareigų kas, iš esmės, yra sudėtingas ir daug pastangų reikalaujantis procesas (Konzett–Smoliner, 2016).

Temos aktualumas. Kaip jau buvo minėta, migracija, o tiksliau jos mastas sparčiai auga, tai ypatingai aktuali problema Lietuvoje. Statistikos departamento duomenimis 2018 metais iš šalies emigravo 32 206 žmonių, o imigravo 28 914, 2017 metais situacija panaši – į užsienį dirbti išvyko 57 260, o grįžo 29 341 (Statistikos departamentas, 2018). Taigi, nors praėjusiais metais reemigracijos kiekis kiek paaugo, duomenys rodo, jog išvykusiųjų skaičius vis tiek išlieka ženkliai per didelis.

Statistikos departamento duomenys taip pat atskleidžia, jog Lietuvoje didžioji dalis emigrantų – vyrai, daugiau negu pusė iš jų 25–39 metų amžiaus. Žinant, kad tokio amžiaus vyrai dažniausiai būna jau sukūrę šeimas, galime tik įsivaizduoti (nes statistika pateikia duomenis tik apie oficialius išvykimus dirbti į užsienį) kokia didelė dalis žmonių paliekamos gyventi vienos arba su vaikais.

Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvoje nuo seno vyravo tradicinis patriarchalinės šeimos modelis, pagal kurį vyras laikomas šeimos galva, svarbiu asmeniu, suteikiančiu moteriai saugumo, stabilumo jausmą, toks pokytis, kuomet jai staiga tenka vis dar išlaikyti žmonos vaidmenį, bet tuo pačiu perimti ir daugumą iki tol vyrui deleguotų atsakomybių, gali sukelti vidinę sumaištį ir stresą. Maža to, buvimas atskirai nuo artimo žmogaus savaime sukelia vidinių konfliktų bei išgyvenimų.

Lietuvoje nemažai atlikta tyrimų, kurie siekia paaiškinti kokius sunkumus patiria vaikai, kurių vienas iš tėvų arba abu tėvai emigravę (Rupšienė ir Plavinskienė, 2005; Juozeliūnienė,

Kanapienė ir Kazlauskaitė, 2008; Giedraitytė ir Bieliauskaitė, 2010; Stankūnienė, 2015), tačiau visiškai nėra tyrimų, kurie padėtų suprasti žmonių, kurių vyrai periodiškai gyvena ir dirba užsienyje, patyrimą bei jų išgyvenimus.

Atsižvelgiant į tai, kad pozityvi motinos emocinė būseną itin svarbi vaiko psichologinei bei socialinei raidai, matome, kad šios temos glaudžiai susijusios. Apskritai, rūpesčiai, kuriuos patiria žmona visuomet paliečia ir visą šeimą, todėl tema aktuali ne tik žvelgiant iš moters perspektyvos, bet ir visos šeimos. Maža to, šeima, savo ruožtu, yra šalies pagrindas iš kurio susidaro visuomenė ir artimiausia, daugiausiai įtakos daranti aplinka, auginanti naująją kartą.

Šio darbo tyrimo tikslas – atskleisti žmonių, kurių vyrai periodiškai dirba ir gyvena užsienyje patyrimą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti ir aprašyti temas, atspindinčias žmonos patyrimą vyrui periodiškai dirbant ir gyvenant užsienyje.
2. Aprašyti ir struktūruoti šio tyrimo, atspindėjusio kalbėjimo momentu, galimą dinamiką žmonos kasdienybėje.
3. Aprašyti kokios mintys bei jausmai dominavo išsiskyrimo pradžioje;
4. Aprašyti ir palyginti kaip šie jausmai ir mintys keitėsi bėgant laikui;

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. ATOTOLIO ŠEIMOS FENOMENAS

1.1.1 Šeimos samprata ir jos kaita šiuolaikinėje visuomenėje

Lietuvos šeimos politikos koncepcijoje, priimtoje 2008 m., 1.4 straipsnyje šeima apibūdinama kaip: „esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti gyvenimą šeimyniniams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų ir visų kartų – gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą” (Valstybinė šeimos politikos koncepcija, 2008, p.2).

Tuo tarpu užsienio literatūroje šeimos apibrėžimai formuluojami priklausomai nuo to kokių požiūrių į šeimą vadovaujamosi (įstatyminiu, antropologiniu, funkcinu, psichologiniu ir pan.). Daugelis autorių tyrinėjančių šeimos kaitą bei jos transformacijas – Herman (2006), Molla (2015), Sukla (2013) remiasi populiariu Burgess ir Locke, (1976, cit. Sukla, 2013, p.3) šeimos apibrėžimu, kuris šeimą apibūdina kaip asmenų grupę susaistytą santuokiniais, kraujo arba įvaikinimo ryšiais, sąveikaujančią tarpusavyje kaip vyras ir žmona, motina ir tėvas, brolis ir sesuo bei vedančią bendrą namų ūkį ir savitą kultūrą.

Herman (2006) praplečia šį apibrėžimą teigdamas, kad svarbu paminėti šeimos santykių dinamiškumą. Pasak jo šeima – kompleksinė sąvoka, kuri suprantama kaip sudėtinga ir daugialypė, tarpusavio ryšių susieta sistema. Ši sistema sudaryta iš skirtingų, tačiau įvairiais ryšiais (giminystės, santuokos, partnerystės) susaistytų individų – jos narių. Šeimai būdingi dinamiški santykiai, unikalus funkcionavimas bei kultūra, kurioje jie gyvena. Trumpiau ir konkrečiau šeima gali būti apibrėžta ir kaip „ryšių, kurie apima įvairiapusę kartų ir lyčių tarpusavio sąveiką, formą” (Batuchina, 2015, p.36).

Skirtingi šeimos apibrėžimai byloja, kad šeimos samprata yra nevienareikšmė, t.y. ji gali būti apibrėžiama ir konceptualizuojama skirtingais būdais. Česnuitytė (2015) savo daktaro disertacijoje pateikia išsamią šeimos diskurso teorinę perspektyvą, kurioje atskleidžia kaip skirtingai gali būti interpretuojama šeima ir kaip ši interpretacija kinta bei priklauso nuo istorinės raidos konteksto.

Tai, kaip suvokiama šeima, keičiasi ne tik akademiniam lygmenyje, bet ir individualiame šiuolaikinio žmogaus mąstyme. Arnett (2002), analizuodamas kaip globalizacija pasireiškia

žmogaus psichologijoje ir kaip tai veikia šeimą, teigia, kad pokyčius lemia kintančios vertybinės orientacijos, didėjanti individualizacija, individo laisvių ir teisių augimas, atsiveriančios naujos veiklos galimybės, dinamiškos gyvenimo sąlygos bei stilius. Kintantys prioritetai keičia požiūrį į šeimą, vaikus bei su šeima susijusią elgseną.

Pasak Juozeliūnienės, Kanapienienės ir Kazlauskaitės (2008, p.120) „kiekvienas laikotarpis iš naujo išranda šeimos konstrukciją išskleisdamas savame teorinės refleksijos lauke. Kiekviena šeiminių partnerystė reprezentuoja laikotarpį atitinkančių idėjų ir idealų visumą ir orientuoja į konkrečias socialines reikšmes.“ Tapo akivaizdu, kad Lietuvoje taip pat neišvengta šios kaitos. Vis daugiau šeimos transformacijas aiškinančių ir šią temą analizuojančių autorių (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Juozeliūnienė ir Leonavičiūtė, 2009) teigia, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje Vakarų Europos valstybių, pereinama nuo tradicinio prie modernios šeimos modelio. Moderni šeima nuo tradicinės skiriasi tuo, kad santuoką vis dažniau pakeičia gyvenimas kohabituojant (gyvenimas nesusituokus), dėl ko daugėja ne santuokoje gimusių vaikų, o taip pat jie gimdomi vis vėliau. Modernioje šeimoje nyksta moters ir vyro vaidmenų riba šeimos gyvenime, o vyraujanti vertybinė orientacija – „greito rezultato“ siekis (Cliquet, 2003).

Stiprėjančios individualizmo tendencijos skatina žmones pirmiausia „ieškoti“ savęs, sutelkia į asmeninį augimą, hedonizmą. Būtinybė sukurti šeimą tapo antraeilium poreikiu, po pirmine traktuojamos būtinybės pasiekti asmeninius tikslus (karjera, akademiniai pasiekimai, finansinė gerovė). Taigi, kinta šeimos vaidmuo individo gyvenime, o tai lemia ir kintančius santykius tarp šeimos narių (Stankūnienė, Jasilionienė ir Jančaitytė, 2005).

Nors naujojo tipo – moderni šeima ir vertinama kontraversiškai, dėl pasikeitusių vertybinių orientacijų, kurios labiau akcentuoja šeimos finansinio stabilumo svarbą (geriau turėti vieną vaiką, bet viskuo aprūpintą, nei kelis ir gyventi kukliau), bet didesnę susirūpinimą kelia šeimų nestabilumo didėjimas. Kadangi šeima sudaryta iš atskirų individų, natūralu, kad tai, kas veikia šiuolaikinį žmogų, nevaldomai daro poveikį ir jo šeimai (Mavrokonstantis, 2015). Kaip jau buvo minėta, gyvename hedonistinėje, vartotojiškoje visuomenėje, kurioje tradicines vertybes keičia naujosios, labiau orientuotos į sėkmę, pripažinimą, asmeninį patvirtinimą. Kaip teigia psichologas, filosofas Erick Fromm savo knygoje „Turėti ar būti“ (2005) asmuo skatinamas būti konkurencingu, vartotojišku, inovatyviu, tolerantišku, pasaulietišku, liberaliu. Tai, iš esmės, kertasi su iki tol vyravusiomis šeiminiomis vertybėmis, kurios byloja apie sėslumą, pasiaukojimą, atsidavimą vaikams ar prisirišimą. Negalima teigti, kad tradicinės vertybės nebėra aktualios ar

vertinamos, tiesiog jos sunkiai dera su moderniąja epocha ir verčia žmogų rinktis. Vienas iš labiausiai šeimos nestabilumą skatinančių ir Lietuvoje labai populiarių pasirinkimų – laikinas šeimos palikimas vardan finansinės gerovės.

Vieni žymiausių ir įtakingiausių šiuolaikinių mokslininkų psichologijos ir filosofijos srityje Beck ir Beck-Gersnstein publikacijoje „Distant love”/„Atskirta/Tolima meilė” (2013) analizuoja dėl ekonominių motyvų laikinai atskirai gyvenančias šeimas, jas apibrėždami „pasaulinėmis šeimomis”. Pasaulinėmis šeimomis autoriai vadina šeimas, kurios gali būti sudarytos iš skirtingų valstybių bei tautybių individų porų, gyvenančių toje pačioje šalyje arba tos pačios tautybės ir šalies individų, tačiau gyvenančių skirtingose šalyse. Bryceson ir Vourela (2012) šias šeimas vadina *tarpsieninėmis* arba šeimomis siejamomis su įsivaizduojamomis bendruomenėmis. Pagal McCarthy ir Edwards (2011), tai šeimos, pasižyminčios ilgalaikiais šeimos narių ar giminių ryšiais per tautinių valstybių sienas.

Lietuvių mokslininkai tokias šeimas vadina dvejomis – „transnacionaline šeima” arba neseniai išpopuliarėjusiu „atotolio šeimos” terminu. Pasak žymios transnacionalinių šeimų fenomeno tyrinėtojos sociologės ir psichologės Schmalzbauer (2004), transnacionalinės šeimos yra šeimos, kurių nariai yra fiziškai atskirti dviejų ar daugiau tautinių valstybių, bet išlaikantys artimus ryšius. Panašiai transnacionalines šeimas apibūdina ir lietuvių mokslininkė Maslauskaitė ir Stankūnienė (2007, p. 6): „tai šeima, kurios nariai gyvena skirtingose nacionalinėse valstybėse, šios šeimos kasdienybė peržengia vienos nacionalinės valstybės ribas, o tokios šeimos gyvenimo sąlygos iš esmės transformuoja šeimą ir keičia jos funkcijas. Transnacionalinėje šeimoje, kurioje migruoja vienas ar keli šeimos nariai, kinta ekonominė, globos ir rūpybos, psichologinės paramos, prokreacinė, seksualinių ryšių ir kitos šeimai priskiriamos funkcijos.”

Lietuvoje transnacionalinėmis, o kitaip – atotolio šeimomis domisi ir tyrimuose bei definicijose didžiausią indelį įnešė Maslauskaitė ir Stankūnienė, analizuodamos Lietuvos transnacionalinės šeimos genezės funkcijas bei raidos perspektyvas. Taip pat Juozeliūnienė ir Šaulauskas (2006) pasiūlė ir apibrėžė iki tol akademinėje bendruomenėje nevertotą „atotolio šeimos” terminą. Pasak Juozeliūnienės, Kanapienienės ir Kazlauskaitės (2008, p. 119): „terminas „atotolio šeima“ nurodo į „tolį“, bet ne atskirtumą, jame nėra stigmatizuojančios konotacijos, o turinys žymi tiek erdvės charakteristiką, tiek ir tarpasmeninių santykių pobūdį. Ekonominė emigracija yra vienas iš veiksnių, nulemiančių atotolio šeimos konstrukta”.

„Atotolio šeimos objektas yra asmenų grupė, kurioje vienas tėvų (abu tėvai) ir vaikas (-ai) gyvena skirtinguose namų ūkiuose skirtingose šalyse. Šie asmenys suvokia save kaip šeimą (ir artimiausios socialinės aplinkos taip pat laikomi šeima)” (Juozeliūnienė, Kanapienienė ir Kazlauskaitė, 2008, p. 119). Tai, kad iš tradicinės šeimos, kurioje visi jos nariai gyvena bendrame ūkyje ir dalinasi bendrais rūpesčiais bei pareigomis, vis daugiau šeimų pereina į atotolio šeimą, pagrinde lemia ekonominiai motyvai. Kaip jau buvo minėta, šiuolaikinėje visuomenėje vis didesnę svarbą įgauna finansinė gerovė ir vartotojiškas pajėgumas, kas gimtojoje šalyje ne visuomet yra lengvai pasiekama, o kartais individų traktuojama kaip neįgyvendinama. Todėl šeimoje priimamas sprendimas, kad vienas iš jos narių turi laikinai išvykti į kitą šalį užsidirbti. To kaina – gyvenimas atskirai nuo kitų šeimos narių. Nors tokie asmenys ir toliau save suvokia kaip šeimą, akivaizdu, kad tai daro didelį poveikį šios sistemos funkcionavimui bei ją transformuoja (Juozeliūnienė, Kanapienė ir Kazlauskaitė, 2008).

Taigi, matome, kad šeimos samprata apibrėžiama ir konceptualizuojama skirtingais būdais, be to, kaip ir pati šeima, ji patiria įvairias modifikacijas. Šiuolaikinė visuomenė neišvengiamai keičia žmogų bei jo vertybes, ši kaita suponuoja ir pokyčius šeimoje. Žmonėms tampant mobilesniais, augant jų poreikiams, vis didesnė jų dalis ryžtasi (arba priima tai kaip būtinybę) lokaliai palikti šeimą. Nors šeima išlieka, jos vidinis gyvenimas pasikeičia, taip susiformuoja naujo tipo – atotolio šeima.

1.1.2. Poros santykių dinamika atotolio šeimoje

Mokslinėje literatūroje, kuri siekia išanalizuoti, paaiškinti ir atskleisti pagalbos galimybes emigracijos paveiktoms šeimoms, didžioji dalis tyrimų yra susijusi su transnacionalinėmis šeimomis, kuriose visi šeimos nariai, palieka gimtąją šalį, siekiant finansinės gerovės. Argentiniečių kilmės psichologijos mokslų daktaras Carlos E. Sluzki 1979 m. publikavo išsamų straipsnį, kuriame analizavo kaip migracija paveikia šeimos gyvenimą, kokie konfliktai pasireiškia bei kokius dėl to kylančio streso įveikos etapus šeimos nariai patiria (Sluzki, 1979). Ši publikacija svarbi tuo, kad į emigracijos reiškinį pažvelgta iš psichologinės santykių šeimoje perspektyvos, nes iki tol fenomenas buvo tyrinėjamas daugiau sociologijos, antropologijos ir ekonomikos mokslų rėmuose.

Šiandieną panašių tyrimų atliekama vis daugiau, tačiau svarbu pastebėti, kad ženkliai mažesnio mokslininkų dėmesio susilaukia tos šeimos, kuriose šalį palieka tik vienas iš narių t.y. – atotolio šeimos. Negalima teigti, kad straipsnių ir tyrimų šia tema visiškai nėra, jų publikuojama

pakankamai, tačiau dauguma iš jų orientuojasi į trečiojo pasaulio šalių šeimas, be to, ypatingo dėmesio sulaukia tų šalių šeimos, kuriose itin ryškus patriarchalinis šeimos modelis (Azhar ir Ahmad, 2007). Šių šalių akademinė visuomenė vyrų išvykimas yra aktuali tema, nes tai lemia šeimos posistemių ir hierarchijos kaitą. Iki tol moterims būdavo deleguojamas tik siauras atsakomybių ir pareigų spektras. Likusios vienos namų ūkyje žmonos įgauna daugiau teisių, jų veiklos spektras ir padėtis visuomenėje pasikeičia (Nagla, 2008).

Atotolio šeimų problematiką ir santykių kaitą tyrinėjantys mokslininkai teigia, kad sutuoktiniai, kurie iš įprastos šeimos, dėl įvairių priežasčių perėjo į atotolio šeimos tipą patiria tam tikrą krizę. Taip nutinka dėl to, kad suardoma šeimos homeostazė – sistemos stabilumas. Šeima – tai tam tikra sistema, kuri turi savo unikalų funkcionavimo stilių, todėl kaip ir atsiradus naujam jos nariui (gimus vaikui), taip ir vieno iš jų netekus (išvykus dirbti į užsienį) sutrikdoma nusistovėjusi sistemos tvarka. Ištikusią šeimos krizę lemia daugelis priežasčių – pirmiausia, netenkama partnerio fizinio artumo, o tai sukelia daug neigiamų emocijų, kaip ir kitokio pobūdžio netektyse (išsiskyrimo skausmas, ilgesys, savigaila). Antra, patiriama tam tikrų poreikių frustracija (seksualinių, artumo), be to, partnerio nebuvimas suponuoja ir padidėjusių atsakomybių našta, o dažnai ir fizinį nuovargį (motinos turi laikinai perimti tėvo vaidmenį, atlikti įprastai vyro atliekamus darbus, t.y. jos netenka iki tol partnerio teikiamos pagalbos) (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007). Todėl krizės pasekmėje pasikeitę santykiai tarp partnerių ir kitų šeimos narių dažniausiai analizuojami remiantis šeiminio streso teorija (Hill, 1949). Šeiminio streso teorijos ištakos siejamos su Reubeno Hillo (1949) darbais, kuriuose buvo nagrinėjamos karo išskirtos, o vėliau vėl susijungusios šeimos, jų patyrimas. Pagal modelį (ABC-X) poros santykiai, vienam iš jų išvykus, pakinta, nes veiksny A (stresorius – partnerio išvykimas) sąveikaudamas su veiksnium B (šeimos resursai – santykių kokybė, sanglauda ir adaptacija, buvusios patirtys ir pan.) bei veiksnium C (prasmė, kurią stresoriui suteikia šeima – gali būti teigiama ir neigiama), lemia veiksnio X (krizė šeimoje) atsiradimą ir mastą (Hill, 1949, cit. Juozeliūnienė, Kanapienienė ir Kazlauskaitė, 2008).

JAV ir Europos mokslininkai (Antman, 2013; Bougher, 2009; Bryceson, 2002; Lamb ir Muszel, 2013) žvelgdami į imperatyvus, su kuriais susiduria atotolio šeimos, labiau akcentuoja transnacionalines tėvystės ir to sukeltų psichologinių pasekmių vaikams problematiką. Lietuvoje ši tema taip pat aktuali – emigrantų vaikų psichosocialinį prisitaikymą bei jų elgesio ir emocijų sunkumus tyrė Leliūgienė, Rupšienė ir Plavinskienė (2005), Juozeliūnienė, Kanapienė ir

Kazlauskaitė (2008), Giedraitytė ir Bieliauskaitė (2010), Stankūnienė (2015) ir daugelis kitų. Tuo tarpu tyrimų, kurie padėtų suprasti kaip keičiasi atotolio šeimos vyro ir žmonos santykių dinamika atlikta labai mažai. Didžioji dalis jų koncentruojasi į poros komunikacijos naujosiomis technologijomis ir socialinėmis medijomis ypatumus ir jų reikšmę vyro bei žmonos santykiams (Aguila, 2011; Jimenez ir Asendorpf, 2010).

Vyro ir žmonos santykiams atotolio šeimoje apibūdinti, mokslinėje literatūroje (Aguila, 2011; Jimenez, 2011; Jurkane-Hobein, 2015) yra vartojamas „santykių per atstumą“ (angl. *long-distance relationships*) terminas. Santykiai per atstumą dažnai žymi ne tik fizinį nepasiekiamumą, bet ir psichologinį nutolimą. Asmuo ar kažkoks įvykis yra suvokiamas kaip psichologiškai tolimas tuomet, kai jis nėra tiesioginėje kažkieno patirtyje, čia ir dabar. Kuo didesnis erdvinis, laiko ar socialinis atstumas nuo stimulo, tuo didesniu yra suvokiamas psichologinis atstumas (Jimenez, 2011).

Psichologai Jimenez ir Asendorpf (2010), analizuodami santykių per atstumą ypatumus prieraišumo teorijos kontekste, pabrėžia, kad partnerio pasiekiamumas lemia svarbų vaidmenį jaučiantis saugiu, kuris yra būtinas komponentas konstruktyviems santykiams. Tai, kad fiziškai partneris nėra pasiekiamas, iš dalies kompensuoja ir didelį vaidmenį vaidina emocinis jo pasiekiamumas naujųjų technologijų pagalba. Nors bendravimas telekomunikacijų pagalba ir vertinamas kontraversiškai, nes nėra toks atviras ir betarpiškas kaip tiesioginis bendravimas (susirašinėjant nematoma partnerio kūno kalba, balso tonas, veido išraiškos, turinys gali būti nesuprastas arba interpretuojamas dviprasmiškai), jis yra vienas pagrindinių, tokio tipo santykius išlaikančių, veiksmų (Aguila, 2011). Jimenez ir Asendorpf (2010) taip pat teigia, kad svarbu išlaikyti jausmą, jog esi su partneriu, nors iš tikrųjų fiziškai to nėra, to pasiekti padeda simbolinė partnerių tarpusavio priklausomybė, t.y. bendras požiūris į esamą situaciją ir kasdienių rūpesčių dalinimasis naujųjų komunikacijos priemonių pagalba.

Socialinių mokslų daktarė Iveta Jurkane-Hobein (2015) ilgą laiką domisi ir atlieka įvairius tyrimus apie tai, kaip gyvenančios atskirai poros palaiko intymumą, kokias naudoja intymaus ryšio palaikymo strategijas. Mokslininkė teigia, kad šiuolaikinės poros santykiuose itin didelį vaidmenį vaidina kūniškasis intymumas. Intymumas – tai santykių kokybė, o žodis kokybė taip pat reiškia, kad tai yra kažkas, kas gali atsirasti ir išnykti, todėl ties tuo reikia dirbti ir jį palaikyti (Jurkane-Hobein, 2015). Jurkane-Hobein (2015) atliko tyrimą, kuriuo surinko išsamius interviu iš devyniolikos Latvijoje gyvenančių porų, kurios palaiko santykius su partneriu per atstumą. Jos

tikslas buvo nustatyti kaip atstumas tarp partnerių paveikia jų tarpusavio intymumo suvokimą, bei kas padeda jį toliau palaikyti. Rezultatai atskleidė, kad esminį vaidmenį intymumui palaikyti ir jį kurti turi vaizduotė. Daugumos porų bendravimas su partneriu yra vidinis procesas, t.y. bendraujama vaizduotės lygmenyje, todėl intymumas tampa įmanomas net antrajai pusei nedalyvaujant. Žinutės rašymas partneriui, nors tai būtų vienintelė raidė, ar kokia nors šypsenėlė yra individualaus intymumo būdas, nes tai vyksta vienatvėje, tačiau tikimasi antrosios pusės grįžtamojo ryšio, nors ir po kurio laiko. Toks bendravimas yra vertinamas kaip laike vėluojanti komunikacija, bet partnerio emocinis buvimas vyksta čia ir dabar, vaizduotėje. Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad esant santykiams per atstumą, emocinis intymumas tapo net labiau prieinamas, nes nelieka emocinių kliūčių, kurios būtų partneriui esant šalia. Pavyzdžiui: kai kurios poros patvirtino, kad netiesiogiai (susirašinėjant, kalbant telefonu ir pan.) jiems lengviau išsakyti su intymumu susijusias mintis, mažiau galvojama kokią galimą partnerio reakciją tai sukels (Jurkane-Hobein, 2015).

Tai, kaip patiriama anksčiau aprašyta krizė arba šeiminis stresas atotolio šeimoje bei sutuoktinių santykiuose, analizavo psichologas Mendiburo (2018). Kokybinių interviu pagalba jis rinko informaciją apie išgyvenimus iš meksikiečių šeimų, kuriose vyras periodiškai išvykdavo į Kanadą dirbti sezoninių darbų. 16 žmonių dalinosi savo patirtimi bei jausmais dėl vyro išvykimo. Rezultatai atskleidė, kad esminiai pokyčiai vyksta perorganizuojant šeiminius vaidmenis. Ypatingai pirmaisiais metais, kuomet vyras išvyksta, dauguma tyrime dalyvavusių žmonių patiria tai kaip stresą ir kasdieninę įtampą. Keletas iš tyrimo dalyvių kreipėsi į psichinės sveikatos specialistus dėl prasidėjusios depresijos požymių. Šeiminiams santykiams su vyru išlaikyti joms teko susikurti naujas, lankstesnes bendravimo strategijas, pakeisti nusistovėjusius bendravimo įpročius bei vaidmenis šeimoje. Nors šie nauji vaidmenys dažniausiai sukeldavo fizinės ir psichikos sveikatos problemas bei tapo iššūkiu šeimos bendrumo jausmui, jie taip pat paskatino moteris suformuoti naujus įgūdžius, pasijusti labiau įgalintomis, savarankiškoms bei nepriklausomoms. Minėtieji savarankiškumo ir įgalinimo jausmai išlikdavo ir vyrams grįžus, kas savo ruožtu, jiems sukėlė tam tikrą frustraciją. Vyrams teko iš naujo atrasti savo vietą šeimoje, bei adaptuotis, po mažu susigrąžinant buvusias atsakomybes (Mendiburo, 2018).

Atotolio šeimoje, kuomet vienas iš sutuoktinių išvyksta į kitą šalį, poros santykiai pakinta. Iš tradicinės šeimos pereinama į atotolio šeimos tipą, o iš tiesioginių santykių – į santykius per atstumą. Kaip ir visi pokyčiai, šis taip pat palieka padarinių, tačiau jų mastas ir pasireiškimas

priklauso nuo daugelio veiksnių. Atlikti tyrimai parodė, kad pokyčiai ne visuomet yra žalingi santykiams ir juos esmingai keičia. Jimenez, Asendorpf (2010), Aguila (2011), Jurkane-Hobein (2015) tyrimai atskleidžia, kad nutrūkusį betarpišką poros bendravimą pakeičia bendravimas moderniomis susisiekiimo priemonėmis, o kūnišką intymumą modifikuoja į intymumą, kuriamą vaizduotės pagalba. Santykių kaitą ambivalentiškai galime vertinti ir pagal šeiminio streso teoriją, kurios modelyje ABC-X, C – kintamasis yra reikšmė, kurią stresoriui suteikia šeima, tai reiškia, kad pora yra laisva pasirinkti ir įprasinti kokią žalą arba naudą jų santykiams daro partnerio nebuvimas (beviltiškumo, neįveikiamo sunkumo, santykių žlugimo arba, priešingai, naujų galimybių, mobilizuojančių iššūkių).

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimų, kurie analizuotų poros santykių dinamiką atotolio šeimose labai trūksta. Daugiausia mokslininkų dėmesio sulaukia atotolio šeimos porų bendravimas bei ryšio palaikymo ypatumai. Taip pat akademiniam diskurse, partnerio išvykimas traktuojamas kaip krizinis išgyvenimas atotolio šeimoje bei tarpusavio santykiuose. Tuo tarpu kokybinių, longitudinalinių tyrimų kaip kinta poros santykių dinamika, kaip savo santykius vertina sutuoktiniai išsiskyrimo pradžioje ir prabėgus tam tikram laiko tarpui, nepavyko rasti.

1.2.3. Žmonų patyrimas atotolio šeimose

Tyrimų, kurie analizuotų žmonių iš atotolio šeimos patyrimą, atliekama mažai, akademiniam diskurse ši tema nėra populiari, nors atotolio tipo šeimų skaičius sparčiai auga. Anksčiau minėtas Mendiburo (2018) tyrimas iš dalies padėjo atskleisti moters patirtį, vis dėl to, jis labiau orientavosi į šeiminių santykių perorganizavimą bei jų palaikymo strategijas. Nors tyrime buvo paminėta, jog didelė dalis moterų, kurių vyrai dirba kitoje šalyje, skundžiasi padidėjusia įtampa bei atsiradusiais depresijos požymiais, gilesnės jų jausmų, nuostatų į tai kas vyksta bei ką joms tai reiškia, analizės nebuvo atlikta. Tai ištyrta atrodo svarbu, turint omenyje, kad moteriai likusiai vienai, ji tampa svarbiausiu ir didžiausią atsakomybę turinčiu asmeniu šeimoje, jos psichikos sveikata, emocinė būseną neginčijamai lemia svarbų vaidmenį visam šeimos klimatui.

Kiek didesnio akademinės bendruomenės dėmesio susilaukė karininkų, kurie periodiškai išsiunčiami į skirtingose šalyse esančias karo zonas, žmonos bei jų patirtys. Marnocha (2012), Smith–Osborne ir Jani (2014) tyrinėdami žmonių išgyvenimus teigia, kad gyvenimas su vyru, kuris dažnai dislokuojamas kitose šalyse yra didžiulis išbandymas žmonai. Pirmiausia, ji išgyvena

vienatvės jausmą, emocinės paramos stygių, emocinę atskirtį be to, viena sprendžia su vaikų priežiūra susijusius sunkumus. Maža to, žmona gali jausti finansinį suvaržymą, o jos šeiminis vaidmuo būti sutrikdytas ir modifikuotas. Autoriai taip pat teigia, kad dislokuotų kitose šalyse vyrų žmonos nuolat jaučia pavojų ir nerimą, nes vyrai dirba karo zonoje (Smith-Osborne ir Jani, 2014).

Tokio pobūdžio problematiką analizuojančiuose panašiuose tyrimuose (Gambardella, 2008; Warner, Appenzeller, Warner ir Grieger, 2009) teigiama, kad dislokuotų vyrų žmonos ir jų vyrai kariai išsiskyrimą išgyvena skirtingais sielvarto etapais: 1. praradimo skausmo – įskaitant neigimą, pyktį, derybas, depresiją ir 2. priėmimo ir susitaikymo. Vyrų grįžimas namo taip pat vertinamas kaip emociškai sudėtingas etapas jų žmonoms, nes jos turi reintegruoti vyrą į šeimą, kas taip pat vyksta etapais. Apskritai, manoma, kad kareivių žmonos prieš vyrų dislokaciją, jos metu ir po to, patiria skirtingas pažeidžiamumo stadijas. Pirmoji, sužinojimo – jos metu vyrauja emocinis chaosas (jausminė apatija, neigimas, pyktis, netikėjimas ir kt.) ir pasiruošimas, antroji – emocinis ir fizinis neramumas (kadangi žmona lieka vieninteliu suaugusiu asmeniu vaikams, jai tenka padidėjusi atsakomybė bei darbų krūvis, todėl nelieka laiko sau, be to dauguma žmonių savanoriškai puola į darbus bei užduotis, kad užsimiršti. Jos taip pat yra linkusios vengti televizijos, socialinių tinklų, žinių, nes bijo su karu susijusių naujienų). Trečiasis – vyro reintegracijos ir galios perskirstymo etapas traktuojamas kaip itin sudėtingas moterims. Joms tenka iš naujo perleisti atsakomybes, atkurti fizinį intymumą, vyrai po karo veiksmų dažnai jaučiasi ne savi, gali būti pasikeitę (emociškai nutolę), tai žmonoms kelia stresą ir praradimo jausmą (Smith-Osborne ir Jani, 2014).

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad atlikti tyrimai, kuriais gilinamasi į karininkų žmonių išgyvenimus, gali padėti suprasti ir atotolio šeimų žmonių patirtis, kadangi esmė lieka panaši – iš šeimos gyvenimo periodiškai pasitraukia ir grįžta vyrai. Vis dėl to, kaip teigia filosofijos mokslų daktarė Tejada (2013) savo disertacijoje apie santykių per atstumą perspektyvas, remiantis transgeneracine teorija, karininkų žmonių išgyvenimai ir žmonių, kurių vyrai išvykę dėl darbo ar studijų išgyvenimai iš esmės skiriasi ir negali būti lyginami. Tai suponuoja keturios priežastys. Pirmiausia, karininkų šeimos turi mažesnę pasirinkimo galimybę dėl išvykimo, tuo tarpu darbo migracijos sprendimas dažniausiai priimamas laisva valia, kaip galimybė pakelti finansinį gerbūvį. Antra, karininkų žmonoms suteikiama didesnė ir kokybiškesnė socialinė parama, jos yra labiau gerbiamos visuomenės ir tai sąlygoja skirtingą emocinį foną. Trečia, karininkų žmonos patiria papildomą emocinį krūvį dėl vyrų saugumo, nes jie dislokuoti gyvybei itin pavojingose karo

zonose. Galiausiai, ketvirta – yra atlikta labai daug tyrimų su karininkų šeimomis, todėl lyginti juos su kitomis santykių per atstumą šeimomis būtų neteisinga, nes tyrimų kiekis neproporcingai skiriasi (Tejada, 2013).

Greičiausiai informatyviausias ir geriausiai atotolio šeimos žmonių patyrimą atskleidžiantis tyrimas buvo atliktas Jungtinės Karalystės mokslininkų Parkes, Carnell ir Farmer (2005). Tai išsamus kokybinis tyrimas, kuriuo buvo siekiama atskleisti porų, kuriose vyrai dirba jūroje, suvokimą, požiūrį ir patirtį santykiuose, susijusią su vyro darbo specifika. Tyrimo dalyviais buvo 245 poros (tyrimo organizatoriai pasirinko tiek susituokusias, tiek ilgą laiką kohabituojančias poras, turinčias bent vieną vaiką), kuriose vyrai dirbo Šiaurės jūroje, naftos platformose, periodiškai 2/3 savaites jūroje ir 1/2 savaites praleisdavo namuose. Interviu rinkti iš moters ir vyro, tiesioginiais pokalbiais bei nesant galimybei akis į akį, pokalbiais telefonu. Rezultatai atskleidė, ne tik panašią kasdieninę problematiką kuri kyla moterims karininkų šeimose ir kituose prieš tai aprašytuose tyrimuose – padidėjusi atsakomybė žmonoms, vaidmenų, galios transformacijos, intymumo, palaikymo, emocinės paramos stygius, vyro reintegracijos iššūkiai ir pan., bet ir perteikė moters suvokimą bei ką joms reiškia būti žmona/partnere vyro, kuris periodiškai dirba ir gyvena atskirai.

Pirmiausia, svarbu paminėti kaip Parkes, Carnell ir Farmer (2005, p. 432–433) atliktame tyrime moterys apibūdina savo gyvenimą. Tyrimo dalyvės vartojo tokias sąvokas, kaip “du gyvenimai“, “gyvenimas laukiant“, “gyvenimas periodais/dekadomis“ – gyvenimas su vyru, gyvenimas jo laukiant ir gyvenimas be jo. Jų šeiminių gyvenimo vaizdinys nėra vientisas ir nuoseklus. Tai byloja, jog žmonos savo šeiminių gyvenimą skirsto į tam tikras atkarpas, priklausomai nuo to ar vyras yra namie, ar ne. Toks vientisumo ir harmoningumo pojūčio stygius yra žalingas psichikos sveikatai, nes sukelia pasikartojančią įtampą bei nerimą. Literatūroje tokia moterų emocinė būseną apibūdinama kaip “intervalinio/su pertrūkiais vyro sindromas“ (angl. “*intermittent husband syndrome*“). Šis terminas buvo sukurtas Morrice ir Taylor (1978) apibūdinti trims pagrindiniams simptomams: nerimui, depresijai ir seksualiniams sunkumams, kylantiems dėl pasikartojančių sutuoktinių išsiskyrimų ir susitikimų (Hubinger, Parker ir Clavarino, 2002).

Antra, net ir vyrui grįžus namo, moterims nepavyksta pajusti įprasto šeiminių gyvenimo ritmo, kadangi jis yra persmelktas ilgalaikės partnerio nebuvimo patirties, o jo realybė tarsi iškreipta (Parkes, Carnell ir Farmer, 2005). Tai lemia keletas priežasčių – vyras po kelių savaičių įtempto darbo grįžta pavargęs bei pripratęs prie disciplinos ir darbo ritmo. Dažniausiai jis jaučiasi

išsekęs ir tai nesutampa su kitų šeimos narių poreikiu skirti jam ypatingą dėmesį bei noru kompensuoti jo ilgalaikį nedalyvavimą šeiminiėje veikloje, tai darant jam grįžus. Tyrimo dalyvės atskleidė kaip tokiu metu jaučiasi „žinai, kad jis yra namie, tačiau jo lyg ir nebūtų“ (Parkes, Carnell ir Farmer, 2005, p. 425) tai liudija apie emocinį atotrūkį vienam nuo kito bei poreikių nesuderinamumą. Maža to, daugelis iš tyrime dalyvavusių moterų, santykius su vyru apibūdino kaip iškreiptus ir idealizuotus. Kadangi moterys žino, kad vyras namie bus tik trumpą laiko tarpą, jos vengia priekaištauti, rodyti neigiamų emocijų, aiškintis sunkumų. Vyrai, savo ruožtu, vengia auklėti ir drausminti vaikus, nes jaučia kaltę, jog praleidžia su jais per mažai laiko ir nenori to laiko užtemdyti neigiamomis emocijomis. Dėl šių priežasčių tas laiko tarpas, kuomet šeima būna kartu, praleidžiamas tam tikroje euforijoje ir nerealistiškoje santykių idilėje (Hubinger, Parker ir Clavarino, 2002; Parkes, Carnell ir Farmer, 2005).

Atlikti tyrimai atskleidžia, kad žmonių patyrimas atotolio šeimose yra persmelktas emocinių sunkumų, susijusių su pasikartojančiu išsiskyrimo, susitikimo ir gyvenimo kartu ciklu. Kiekvienas šio ciklo etapas suponuoja skirtingus sunkumus šeiminiuose santykiuose bei skirtingai veikia patyrimą. Didelę reikšmę siekiant suprasti sunkumus, kuriuos patiria žmonos, lėmė naftos platformose dirbančių, karininkų bei jūreivių šeimų patirčių tyrimai. Lietuvių mokslininkų atliktų panašaus pobūdžio tyrimų nėra, nors atotolio šeimų mastas šalyje itin didelis. Taip pat norisi pastebėti, kad minėtieji tyrimai atskleidė tik neigiamos patirties pusę, todėl iškyla klausimas, ar visos atotolio šeimos žmonos gyvenimą su nuolat išvykstančiu vyru patiria kaip emociškai sudėtingą. Tyrimuose nėra teigiamos patirties aptarimo.

1.2. TEORINIS MIGRACIJOS DISKURSAS

1.2.1. Migracijos samprata, tipai, veiksniai

Migracija – turbūt viena ryškiausių šiuolaikinės visuomenės funkcionavimo tendncijų. Ji tapo nieko nebestebinančiu, įprastu reiškiniu. Vis dėl to, nors ir įprastu, tačiau tuo pačiu ir bauginančiu bei keliančiu susidomėjimą skirtingų sričių mokslininkų tarpe. Pirmiausia, taip yra dėl to, jog migracija kaip reiškinys, suponuoja akivaizdžius pokyčius ne tik ekonomikoje, valstybių politikoje, tarptautiniuose santykiuose bei kitose sferose ir procesuose, apie kuriuos kasdieniniame gyvenime nesusimąstome ir nepajuntame. Maža to, pastarąjį dešimtmetį vis daugiau mokslininkų (Antman, 2013; Juozeliūnienė, 2013; Konzett-Smoliner, 2016; Molla, 2015 ir kt.) skatina į šį reiškinį pažvelgti ne iš tokios tolimos perspektyvos – kaip suponuojantį pokyčius valstybėje, bet kaip į reiškinį, kuris keičia patį žmogų, jo šeimą, o šių pokyčių pasekmėje formuojasi naujo tipo šeima bei tarpasmeniniai santykiai.

Mokslinėje literatūroje pateikiama daug skirtingų migracijos apibrėžimų. Atskiros teorinės paradigmos šį reiškinį interpretuoja iš joms būdingos perspektyvos, todėl nėra aiškaus ir vieningo migracijos apibūdinimo. Geografai pabrėžia judėjimo erdvėje reikšmę, sociologai akcentuoja socialines mobilumo pasekmes, tuo tarpu ekonomikos mokslo atstovai tiria ekonomines migracijos priežastis bei padarinius. Sinha (2005) teigia, kad migracija tyrinėjama remiantis dviem pagrindiniais aspektais: teritoriniu – demografiniu (mokslininkus domina statistiniai rodikliai, atspindintys judėjimo pasiskirstymą vietovėse ir to mastą) bei socialiniu (kas migruoja, dėl kokių priežasčių, kokios to pasekmės).

Dar 1955 metais, vokiečių mokslininkas Eisenstadt (1955, cit. Loue, 2012) migraciją apibūdino kaip fizinį individo arba individų grupės judėjimą iš vienos visuomenės į kitą. Šis judėjimas dažniausiai reiškia, kad yra atsisakoma savų socialinių normų ir taisyklių ir priimamos naujosios, būdingos visuomenei į kurią atvykstama. Kiek vėliau šis apibrėžimas buvo praplėstas Mangalam (1968) siekiant migraciją išskirti iš kitokio pobūdžio kelionių (pažintinių, diplomatinių, okupacinių ir pan.) įvedant į reiškinio apibrėžimą „pastovumo siekis“ aspektą. Mangalam teigė, kad migracija yra santykinai pastovaus apsistojimo siekiantis judėjimas, iš vienos geografinės vietos į kitą, o sprendimas migruoti priimamas remiantis migruojančiojo hierarchine vertybių sistema. Mokslininkas siekė pabrėžti, kad teoriškai terminas „migracija“ turi atspindėti pokyčius gyvenime ir kultūriniame lygmenyje. Migrantai pakeičia kaimynus, darbą, draugus bei daugelį

socialinių ryšių ir tai, iš esmės, skiriasi nuo persikraustymo iš vienos gatvės pusės į kitą, nors fiziškai ir lokaliai, tai irgi laikoma migracija (Mangalam, 1968).

Pastovumo arba laikino pastovumo imperatyvas buvo akcentuojamas ir kuriant tolimesnius migracijos apibrėžimus. Bhugra ir Becker (2005) migracijos fenomeną apibūdina kaip socialinių pokyčių procesą, kurio metu asmenys persikelia iš vienos šalies, regiono ar vietovės į kitą, siekdami pastovaus arba ilgalaikio apsisistojimo.

Naujausias migracijos apibrėžimas buvo pateiktas 2018 metų Pasaulinėje migracijos ataskaitoje, kurioje McAuliffe ir Ruhs (2017, p.1) rašė, kad „tarptatinė migracija yra sudėtingas reiškinys, apimantis daugybę ekonominių, socialinių, kultūrinių bei saugumo aspektų, turintis įtakos visų mūsų kasdieniniam gyvenimui, vis labiau globalizacijos procesų susietame pasaulyje. Tai terminas, kuris apima įvairius judėjimus ir situacijas, susijusias su visomis žmonių gyvenimo sritimis.“ Taigi matome, kad šiandieną migracijos apibrėžimas akcentuoja globalizacijos pasekmes šiam reiškiniui bei atskleidžia fenomeno aktualumą kiekvienam asmeniui.

Lietuvių autoriai taip pat pateikia skirtingus migracijos apibrėžimus, literatūroje yra dažniausiai cituojami Kasnauskienės (2006, p.173, 175), kuri migraciją apibūdina kaip: „Migracija (lot. migratio – kėlimasis, kraustymasis) apibrėžiama kaip gyventojų kėlimasis arba perkėlimas gyventi iš vienos vietovės į kitą tam tikram nustatytam laikotarpiui. Terminu migracija nusakomas toks ilgalaikis gyvenamosios vietos pakeitimas, kurio rezultatas – gyventojų skaičiaus ir struktūros pasikeitimai išvykimo bei atvykimo teritorijose.“ ir Beržinskienės, Kairienės ir Virbickaitės (2009, p.13): „Migracija apibūdinama remiantis laisvu žmonių judėjimu iš vienos šalies į kitą. Pabrėžiama, kad migracija yra dviejų formų: imigracija (kai žmonės atvyksta į šalį turėdami tikslą joje įsikurti) ir emigracija (kai asmenys išvyksta iš šalies siekdami įsikurti kitoje šalyje)“ apibrėžimai.

Pateiktos migracijos sampratos, nors ir skiriasi savo formuluote, turi bendrą jas apjungiantį ypatumą – jose dominuoja laiko, erdvės bei naudos dimensijos. Erdvės dimensija atskleidžia, kad pirmiausia, migracija susijusi su ervės pakeitimu, laiko dimensija – su apsisprendimu išvykti visam arba numatomam laikui, o naudos dimensija nurodo pagrindinį veiksni, dėl ko migruojama (Rudžinskienė ir Paulauskaitė, 2014).

Psichologijos moksle nėra suformuluoto aiškaus psichologinio migracijos apibrėžimo, tačiau pats fenomenas sulaukia didelio akademinės bendruomenės dėmesio. Pagrindė domimasi

dvejomis su migracija susijusiomis sritimis – migrantų judėjimo priežastimis, nepriklausomai nuo to, ar migruojama savanoriškai ar priverstinai. Šiuose tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama sprendimų priėmimo modeliams ir motyvacinės konstrukcijoms. Antroji psichologus dominanti sritis – migrantų adaptacija ir jos modeliai naujose vietose (Sakiz, 2015). Kaip ir migracijos apibrėžimas, taip ir jos skirstymas į atitinkamas rūšis/tipus, priklauso nuo to, ką siekiama vertinti. Migracijos tipų klasifikacija pateikiama lentelėje (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Migracijos tipai

Migracijos tipas	Pagal ką priskiriama
Ilgalaikė, pastovi (<i>long-term, permanent</i>), trumpalaikė, laikina (<i>short-term, temporary</i>), sezoninė, turistinė ir pan.	Pagal persikėlimo trukmę.
Oficiali/legali/reguliari (oficial/legal/orderly), nelegali/nedeklaruota (irregular/undeclared).	Pagal legalumą.
Vidinė, išorinė/tarptautinė, lokali.	Pagal persikėlimo kryptį/vietą.
Darbo, mokymosi, šeiminė.	Pagal migracijos pobūdį/motyvus.
„Protų nutekėjimo“ (<i>brain drain</i>), „protų praradimo/švaistymo“ (<i>brain waste</i>) „rankų nutekėjimo“	Pagal migrantų kvalifikacijos išsaugojimą.
Savanoriška (<i>voluntary</i>), priverstinė (<i>forced</i>), deportacija/prievartinė (<i>deportation/forcible</i>).	Pagal apsisprendimo savarankiškumą.
Emigracija/išvykimas, imigracija/atvykimas, grįžtamoji migracija (<i>return migration</i>).	Pagal migracijos srautų kryptį konkrečios šalies atžvilgiu.
Ekonominė, darbo, komercinė ir pan.	Pagal ekonomines migracijos priežastis.
Repatriacijos, pabėgėlių srauto, kolonizacijos/dekolonizacijos migracija.	Pagal politines migracijos priežastis.
Organizuota/institucionalizuota, savarankiška ir pan.	Pagal organizacinį pobūdį.
Prekybą žmonėmis (trafficking).	Pagal kriminogeninį pobūdį.

Šaltinis: Maslauskaitė ir Stankūnienė, (2007, p.15).

Šiame darbe, daugiausia dėmesio bus skiriama darbo migracijos tipui, žyminčiam migracijos srautų kryptį iš šalies – emigracijai.

Emigracijos ir imigracijos priežasčių arba veiksnių nustatymas, įprastai yra viena sudėtingiausių bei aktualiausių migracijos problemų mokslinėje literatūroje. Pasak Sipavičienės ir Stankūnienės (2011, p. 326): „migraciją lemiantys veiksniai neretai persipina, o jų kombinacijos ne tik suformuoja migracijos srautus, bet ir lemia vyraujančius migracijos tipus, modelius“. Migracijos priežastims nustatyti yra kuriama ir vadavaujamosi skirtingomis migraciją aiškinančiomis teorijomis, kurios į fenomeną žvelgia iš globalios, šalies, visuomenės ar individo perspektyvos. Priklausomai nuo teorijos, kuria vadovaujamosi, migracijos veiksniai nagrinėjami skirtingais lygiais arba dalimis, akcentuojant vienokį ar kitokį jos bruožą. Pagrindė migracija siejama su ekonominiais motyvais, tačiau ją gali lemti ir asmeninės individo savybės, politiniai, demografiniai, geografiniai ir kitokio pobūdžio veiksniai.

1.2.2. Emigracija Lietuvoje, jos ypatumai

Lietuva priskiriama šalims, kuriose šiuo metu vyrauja itin dideli emigracijos srautai. Po šalies nepriklausomybės atkūrimo bei 2004 metais šaliai įstojus į Europos Sąjungą ir įsigaliojus laisvam asmenų judėjimui tarp šios sąjungos narių, emigracija Lietuvoje itin išaugo ir šiuo metu jos mastas vienas didžiausių Europos Sąjungoje. Statistikos departamento duomenimis 2018 metais iš šalies emigravo 32 206 žmonių, o imigravo 28 914 – tai pakankamai dideli ir susirūpinimą keliantys skaičiai tokiai nedidaliai šaliai (Statistikos departamentas, 2018). „Intensyviai augantys emigracijos mastai kelia grėsmę tiek socialiniam, tiek ekonominiam šalies stabilumui. Pastaruoju metu visuomenėje emigracijos reiškinys dažnai laikomas didžiausia nekarine grėsme šaliai – jos demografinėi raidai, ūkio augimui bei kultūrinio savitumo išsaugojimui.“ (Naulickaitė ir Melinckas, 2015, p.1-2).

Lietuvoje emigracija siejama su šiais iššūkiais šaliai: gyventojų skaičiaus mažėjimu, struktūriniais pokyčiais šalyje (gyventojų senėjimas, protų nutekėjimas t. y. aukštos kvalifikacijos darbo jėgos praradimas, nutautėjimo grėsmė bei darbo jėgos trūkumas). Taip pat su socialinėmis ir psichologinėmis migracijos pasekmėmis šeimai, ypač vaikams (šeimos stabilumo mažėjimas, vaikų elgesio problemos). Prie neigiamų emigracijos pasekmių šaliai taip pat priskiriama: prekyba žmonėmis, migrantų pažeidžiamumas, kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, gamybos ir vartojimo apimčių sumažėjimas, pajamų diferenciacijos ir socialinės įtampos augimas (Beržinskienė, Kairienė ir Virbickaitė, 2009).

Lietuvoje, tyrimų, kurie analizuotų emigracijos reiškinį iš psichologijos mokslo perspektyvos atlikta labai mažai. Dauguma jų susiję su Lietuvos jaunimo emigracijos ar emigracinių ketinimų socialinių ir psichologinių veiksnių analize. Merkys, Baršauskienė ir Antinienė (2006) atliko tyrimą, kuriuo buvo siekiama atskleisti studentų emigracines nuostatas. Tyrimo metu buvo išskirtos trys studentų nuostatų dimensijos ir pagal jas išskirtas „racionalus“, „etnocentristinis“ ir „ekonomiškai motyvuotas (kosmopolitinis)“ požiūris į emigraciją. Kazlauskienė (2006) tyrė Lietuvos protų nutekėjimo reiškinio tendencijas ir priežastis, protų nutekėjimui įtakos turinčius veiksnius. Tyrimo rezultatai atskleidė veiksnių sąsajas su šiuolaikinėmis migracijos procesų interpretacijomis. Markšaitytė (2010) tyrė ketinančių ir neketinančių emigruoti asmenų bei emigravusiųjų psichologines ir socialines charakteristikas. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad „Aiškinant vyrų ketinimus emigruoti svarbiausiomis psichologinėmis charakteristikomis tampa asmenybės savybės (polinkis rizikuoti, ekstraversija, agresyvumas), o aiškinant moterų ketinimus emigruoti ir emigravimą lyginant su neketinančiomis emigruoti tiriamosiomis didžiausią paaiškinamąją vertę įgyja psichologinės savijautos veiksniai (pasitenkinimas gyvenimu, patiriamas psichosocialinis stresas bei depresiškumas)“ (Markšaitytė, 2010, p. 108).

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje į emigracijos reiškinį pagrįdžiai žiūrima iš politinės ir ekonominės perspektyvos. Tyrimų, kurie analizuotų psichologinius emigracijos ypatumus labai mažai, dauguma jų susiję su ketinimų emigruoti analize.

2.TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Tyrimė dalyvavo 4 lietuvių tautybės moterys, kurių amžius nuo 28 iki 36 metų. Tyrimo imtis buvo sudaryta taikant patogiąją atranką. Tyrimo tema apie žmonių patyrimą vyrui periodiškai dirbant ir gyvenant kitoje šalyje turėtų būti emociškai jautri, intymi, nes kalbama ne tik apie save, bet ir artimiausiąją aplinką, t.y. šeimos narius. Todėl siekiant, kad tyrimo dalyvės jaustųsi saugiai ir galėtų būti kiek išsėina atviros, išsamesnės demografinės informacijos apie jas nebuvo renkama.

Ieškant tyrimo dalyvių, buvo vadovautasi tokiais kriterijais, siekiant, kad tiriamųjų imtis būtų kuo homogeniškesnė:

1. Tyrimo dalyvės turi būti moterys, gyvenusios su vyru santuokoje ne mažiau kaip 1 metus iki vyrui išvykstant dirbti į kitą šalį. Tai pasirodė svarbu dėl to, kad žmonos būtų pajutusios ką joms reikė ir kaip jautėsi gyvendamos šeimoje, kurioje vyras nuolatos gyvena kartu, galėtų tai įvertinti ir galbūt palyginti šią patirtį su jų dabartine – atotolio šeima.

2. Vyras turi dirbti kitoje šalyje daugiau nei 2 metus, nepaisant to, kaip dažnai jis grįžta atostogų. Bent dviejų metų laiko intervalas pasirinktas siekiant suprasti žmonių patyrimo dinamiką.

3. Tyrimo dalyvės turi turėti bent vieną vaiką, kuris gimė prieš tai, kai vyras išvyko dirbti į kitą šalį.

2. 2. Įvertinimo būdai

Kadangi tyrimu siekiama atskleisti žmonių patyrimą, vyrui periodiškai dirbant ir gyvenant kitoje šalyje, buvo nuspręsta, kad tai padaryti geriausia vadovaujantis kokybinio tyrimo strategija. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą bei temos sudėtingumą, duomenys buvo renkami pusiau struktūruoto interviu būdu. Buvo užduodamas atviras klausimas: „Prašau papasakokite man savo, kaip žmonių istoriją“. Istorijos pasakojimas kaip pagrindinis klausimas buvo pasirinktas kviečiant tyrimo dalyves reflektuoti ne konkrečius įvykius ar rezultatus bet reiškinio tēkmę, atspindint savitą dinamiką. Po to buvo užduodami tikslinamieji klausimai tose tyrimo dalyvių pasakojimų vietose, kur informacija atrodė labiau susijusi su tyrimo tema. Papildomi klausimai taip pat buvo atviri, tai yra nesuponuojantys atsakymo (Ką jaučiate apie tai kalbėdama?; Kas dar atrodo reikšminga?; Kokie prisiminimai išskyla kalbant šia tema? Ir pan.)

Interviu metu taip pat buvo atliekamas tyrimo dalyvių stebėjimas – kūno kalba, veido išraiškos pokyčiai, elgsena. Manomai reikšmingos detalės fiksuojamos užrašuose.

2. 3. Tyrimo eiga

Planuojant tyrimą bei renkantis tinkamiausią duomenų rinkimo ir įvertinimo būdą, buvo atliktas žvalgomasis tyrimas, kurio metu buvo atliktas struktūruotas interviu su iš anksto pasiruoštais klausimais. Šis interviu parodė, kad struktūruotas interviu nedera su teminės analizės metodu, nes prarandamos temos, kurios kiltų iš pačių tyrimo dalyvių pasakojimo. Todėl buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu siekiant atskleisti tyrimo dalyvių patyrimą. Kaip jau buvo minėta, siekiant kuo homogeniškesnės tiriamųjų grupės, tyrimo dalyvės turėjo atitikti tam tikrus iš anksto numatytus kriterijus. Nors planuojant tyrimą buvo tikėtasi, kad dalyvių paieška nebus sudėtinga, nes vien artimojoje aplinkoje pažinota nemažai atotolio šeimų, todėl buvo vadovautasi įsitikinimu, kad tyrimo dalyvių bus galima rasti pažįstamų tarpe. Kadangi tyrimui buvo taikoma patogioji atranka, t.y. tyrimo dalyvių ieškoma artimojoje aplinkoje, teiraujantis pas draugus, pažįstamus, socialiniuose tinkluose pradžioje atsirado ne mažai potencialių tyrimo dalyvių. Pradėjus rinkti detalesnę informaciją apie šias moteris (parašius tyrimą pristatantį laišką, kviečiantį dalyvauti interviu) paaiškėjo, kad praktiškai nei viena iš jų tyrimui netinka. Taip nutiko dėl to, kad moterys neatitiko išsikeltų kriterijų – dažniausiai jų vyrai dirbo užsienyje dar jiems nesusituokus, tai yra tik susipažinus, arba neturėdavo vaikų/vaikai būdavo iš ankstesnės santuokos, arba jos nebuvo susituokusios, o kohabitavo. Taigi, dalyvių atranka nebuvo tokia paprasta kaip buvo tikėtasi planuojant tyrimą. Dvi tyrimo dalyvės buvo atrinktos iš atsiliepusių į paskelbtą skelbimą forume, skirtame bendrauti ir dalintis informacija emigravusiems asmenims („Lietuviai Norvegijoje“), likusios dvi moterys pasiūlytos draugų, tačiau iki interviu asmeniškai nepažįstamos.

Viena moteris interviu metu suprato, kad nebenori gilintis į savo kaip žmonos išgyvenimus ir apskritai pasakoti apie save, tad interviu buvo nutrauktas jam nė neįpusėjus. Dėl šios priežasties teko iš naujo ieškoti ketvirtosios tyrimo dalyvės, kuri buvo atrasta paskelbus skelbimą „Facebook“ socialiniame tinkle.

Atrinkus tyrimo dalyves buvo derinamas laikas ir vieta tinkantys atlikti interviu. Tai tapo ne menku iššūkiu – su kai kuriomis tyrimo dalyvėmis laikas buvo derinamas keletą kartų, o

susitikimai vis atidedami. Kadangi tyrimo dalyvių vyrai dirba užsienyje ir jos turi mažamečių vaikų, moterims buvo sudėtinga juos palikti sutartam laikui.

Kadangi tyrimu siekiama, kad jo dalyvės būtų kuo atviresnės, itin svarbu pasirinkti tinkamą aplinką, kuri netrukdytų to pasiekti. Visų pirma, buvo kreipiamas dėmesys, kad vieta, kurioje vyks interviu būtų saugi ir neblaškanti atsiverti, turint omenyje tai, jog kalbama bus apie asmeniškumus patyrimus. Dėl šios priežasties buvo nuspręsta susirasti konsultavimo kabinetą, siekiant išvengti pašalinių žmonių ir galimai blaškančių aplinkybių. Kabinetą surasti nebuvo sudėtinga, draugės mama, kuri dirba psichologe leido pasinaudoti savuoju.

Visoms tyrimo dalyvėms, susitikimo metu, prieš pradėdant interviu, buvo papasakota apie tyrimo tikslą ir supažindinta su tyrimo procedūra. Taip pat kiekviena tyrimo dalyvė buvo informuota apie savo teisę bet kada ir dėl bet kokių priežasčių pasitraukti iš tyrimo, o taip nutikus – jų interviu transkripcijos bus sunaikintos.

Tyrimas vyko 2 mėnesius – nuo 2019 m. vasario iki 2019 m. balandžio buvo renkami interviu su kiekviena tyrimo dalyve po vieną kartą.

Interviu buvo įrašinėjami į diktofoną, taip pat buvo pasižymėti keli pastebėjimai apie dalyvių kūno kalbą, neverbalinio elgesio ženklus, o interviu pasibaigus – mintis ar asociacijas, kilusias jo metu. Interviu trukdavo nuo 45 iki 58 minutčių.

2. 4. Duomenų apdorojimas

Interviu metu gautų duomenų analizei atlikti panaudotas teminės analizės metodas. Tai plačiausiai naudojamas bei pamatinis duomenų analizės metodas, padedantis aptikti temas ir dėsningumus, atskleidžiant tikruosius tyrimo dalyvių išgyvenimus ir patyrimą. Siekiant kuo tiksliau perteikti unikalią tyrimo dalyvių patirtį, itin svarbu neturėti išankstinių nuostatų ar lūkesčių apie norimus gauti rezultatus, o teminė analizė puikiai tinka pasiekti šiam tikslui. Šis metodas padeda išryškinti turimos medžiagos prasmę nesusiaurinant ir neiškraipant jos iki iš anksto numatytų kategorijų. Temos gali būti generuojamos interpretuojant turimus duomenis ir žvelgiant į juos per teorijos prizmę, dedukciniu požiūriu arba remiantis tik tyrimo metu surinktais duomenimis, nesistengiant jų pritaikyti prie iš anksto suformuluotų kategorijų t.y. vadovaujantis indukciniu požiūriu (Braun ir Clarke, 2006). Tyrime buvo atliekama indukcinė temų analizė, kurios metu temos kildinamos iš surinktų duomenų, o ne tam tikrų teorinių paradigmu ar prieš tai atliktų tyrimų.

2. 4. 1. Transkribavimas

Atlikus interviu, įrašyti pokalbiai buvo transkribuojami – perrašomi į tekstinę formą. Tai gana ilgas ir reikalaujantis atidumo bei koncentracijos procesas. Atliekant transkripciją labai svarbu neiškreipti ir kuo tiksliau perteikti verbalinį pokalbio turinį. Dėl šios priežasties, prieš pradėdant transkribuoti, įrašas buvo perklausomas kelis sykius. Įrašo perklausimas leido pažvelgti į dalyvių pasakojimus iš neutralios pozicijos, susipažinti ir įsigilinti į pasakojimo turinį. Pakartotinas įrašo klausymas taip pat padėjo išgirsti iš pirmo karto nepastebėtus svarbius pasakojimo momentus, pastebėti dalyvių balso intonacijos, kalbėsenos pokyčius ir pajusti pasakojimo emocinį toną. Siekiant perteikti ne tik žodines reikšmes, bet ir emocinį jų foną buvo žymimos tylos pauzės, balso tono, jo garsumo pokyčius, įvairias neverbalines reakcijas – atodūsius, juoką, graudulį bei emocinį žodžių atspalvį (pavyzdžiui, ironiją ar sarkazmą). Transkribavus garso įrašus jie buvo dar kartą perklausyti ir ieškoma jų bei atliktų transkripcijų galimų neatitikimų, koreguojama, tikslinama.

2. 4. 2. Transkribuoto teksto analizė

Siekiant atskleisti moterų išgyvenimus vyrui išvykus dirbti į kitą šalį, buvo identifikuojami ir koduojami visi teksto fragmentai, nurodantys kokie jausmai, kokio pobūdžio mintys dominuoja tyrimo dalyvių pasakojimuose (Braun ir Clarke, 2006). Teminė analizė buvo atlikta vadovaujantis Braun ir Clarke (2006) nurodytais teminės analizės atlikimo principais, t.y. suskirstant visą duomenų analizę į atitinkamus etapus:

1. Susipažinimas su duomenimis
2. Pradinių kodų generavimas
3. Temų paieška
4. Temų peržiūra
5. Temų apibrėžimas ir įvardijimas
6. Analizės rengimas

1. Susipažinimo su duomenimis etape, po atliktos transkripcijos, gauti duomenys buvo keletą kartų perskaityti prieš pradėdant ieškoti pirmųjų reikšmių, modelių ar galimų kodų. Pagal Braun ir Clarke (2006) rekomenduotina perskaityti turimus duomenis bent vieną kartą prieš

pradedant aktyviai ieškoti kodų, kadangi pirmosios idėjos ir modeliai susiformuoja nuosekliai skaitant visą tekstą. Skaitant duomenis ypatingai svarbu būti „jautriai tekstui“ ir stengtis suprasti ne tik akivaizdžią, bet ir latentinę jo prasmę. Šis etapas labai svarbus ir suteikia pagrindą tolimesniems duomenų analizės etapams. Taip pat, šio etapo metu buvo pradėtos žymetis pirminės interpretacijos ir tyrimo idėjos, prie kurių buvo sugrįžta antrajame duomenų kodavimo etape. Skaitant duomenis buvo „laikomasi „naivos“ tyrėjo pozicijos priimant visus tyrimo dalyvių pateiktus duomenis kaip svarbius, turinčius kažką reikšmingo pasakyti siekiant išsamiai atskleisti patyrimo esmę” (Kolbergytė, 2016, p.56).

2. Pradinių kodų generavimas. Šiame etape buvo pradėtas bet kokių įdomių ir atrodančių reikšmingomis (semantinių arba latentinių) duomenų idėjų atrinkimas bei išskiriami pirmieji kodai. Taip pat ieškoma kodus jungiančių ypatumų ir potencialių temų. Pasikartojantys kodai buvo sisteminami į prasmines grupes (rankiniu būdu), o duomenys lyginami su kodo atitikimu. Taip pat buvo žymima preliminari duomenų analizė tyrėjos užrašuose. Vadovaujantis Braun ir Clarke (2006) patarimais buvo stengiamasi koduoti kuo daugiau galimų temų, nes nebuvo žinoma kas vėliau gali būti įdomi ar reikšminga, taip pat, kad nebūtų prarastas kontekstas pasiliktos platesnės duomenų ištraukos prie galimo kodo, o atskiros duomenų ištraukos buvo koduojamos į keletą skirtingų temų. Kiekvieno interviu transkripcijos duomenys buvo analizuojami atskirai, stengiantis tai daryti skirtingą dieną ir atsiribojus nuo prieš tai darytos interviu duomenų analizės, tokiu būdu buvo siekiama atsiriboti nuo išankstinių nuostatų ir nuo nesąmoningai arba sąmoningai kylančios pagundos ieškoti panašių temų, kaip ir prieš tai analizuotuose duomenyse, susitelkiant tik į tai.

3. Temų paieškos etape kodai buvo grupuojami į platesnes temas, o duomenys priskiriami kiekvienai potencialiai temai. Tai buvo atliekama tokiu būdu: gautas didelis kiekis kodų, kiekvienas iš jų užrašomas ant atskiro lapelio, lapeliai išdėliojami ir bandoma juos sugrupuoti pagal vienijančius požymius, ieškoma tarp jų ryšių ir identifikuojama potenciali tema. Šiuo etapu kilo daug dvejonių dėl kodų grupavimo principo. Pradžioje atrodė, kad daugelis tų pačių kodų tinka skirtingose temose. Tuomet buvo ieškoma ryšių tarp temų ir kodų bei temų ir kitų temų. Kai kurios temos turėjo skirtingus lygmenis, t.y. susidarė temos ir potėmės. Tai buvo ilgas, daug apmąstymo reikalaujantis procesas, kurio metu, buvo vėl skaitomi gauti duomenys, temos buvo pergrupuojamos, atskiriamos arba sujungiamos, kai kurios pašalinamos, kaip netinkamos.

4. Temų peržiūra. Šis etapas vyko dviem lygiais. Pirmajame lygyje peržvelgiama, ar duomenys atspindi kodus ir temas, siekiant pastebėti ar nepasitaiko vidinių prieštaravimų tarp temų

ir tuo pačiu ar vienos temos nėra tik kitų temų perfrazavimas (vidinio homogeniškumo ir išorinio heterogeniškumo kriterijai). Buvo siekiama aiškiai įsivardinti pagal ką duomenys prasmingai susisieja į temas ir identifikuoti temų skirtumus. Antrajame lygyje, buvo konstruojamas kiek įmanoma labiau tenkinantis teminis žemėlapis. Tai buvo daroma vėl atidžiai skaitant visus gautus duomenis, tikrinant ar temos atitinka duomenis, be to ieškoma papildomų duomenų temose, kurios buvo praleistos ankstesnėse kodavimo stadijose (rekonstruojama).

5. Tokiu būdu buvo pereita prie penktojo darbo etapo – temų apibrėžimo ir įvardijimo. Šis etapas buvo sudėtingiausias ir reikalaujantis daug laiko trukusių apmąstymų. Čia dar kartą peržvelgtos galutinės temos, susiejant jas su bendru duomenų vaizdu. Bandoma suvokti ar temos yra išdėstytos nuosekliai, tobulinami ir galutinai suformuluoti tikslūs jų pavadinimai. Kiekvienai atskirai temai atlikta išsami analizė bei kuriama „istorija“, kurią kiekviena tema pasakoja, žiūrima ar temos pernelyg nesutampa.

6. Analizės rengimas. Šio etapo metu buvo rengiama galutinė ataskaita. Ieškoma citatų, kurios vaizdingiausiai, įdomiausiai atspindėtų aprašomas temas. Gauti analizės rezultatai interpretuojami, argumentuojama siejant juos su tyrimo tikslu ir uždaviniais, galutinis duomenų aprašymas siejamas su moksline literatūra (Braun ir Clarke, 2006).

2. 5. Tyrėjo refleksija

Ne paslaptis, kad norint parašyti gerą darbą arba atlikti kokybišką tyrimą, svarbu pasirinkti temą, kuri domintų bei įtrauktų. Psichologiniame konsultavime egzistuoja nerašyta taisyklė, kad konsultantas negali nuvesti kliento toliau, negu pats yra nuėjęs, tai reiškia, kad jis turi išspręsti savo vidinius konfliktus, siekiant išvengti emocinio susitapatavimo su klientu, kitaip, galima prarasti objektyvų vertinimą.

Renkantis darbo temą, išgyvenau panašią dilemą. Kadangi, jau kurį laiką susimąstydavau apie taip dažnai draugų, artimųjų rate pasitaikančias šeimas, kuriose vyrai dirba kitoje šalyje, o moterys lieka Lietuvoje, jau seniai planavau, kad būtų svarbu ne tik stebėti šias šeimas, bet ir atskleisti jų patirtį. Problema kilo tuomet, kada netikėtai pati atsidūriau toje pačioje situacijoje. Mano vyras dirba užsienyje ir mano šeima, jau metus, gali būti vadinama atotolio šeima. Suvokiau, kad asmeninė patirtis gali daryti įtaką objektyvumui, ypač, kai tyrimo metodu pasirenkama teminė analizė. Baiminausi, kad dėl asmeninių projekcijų galiu ištraukti tik man artimas temas bei

patirtį. Taip pat jaudinausi ar pavyks tyrimo dalyvėms užduoti tinkamus, atsakymų nesuponuojančius ir į mano norimus girdėti atsakymus, nevedančius klausimus. Mąščiau apie savo objektyvumą ir gebėjimą išlikti profesionale. Vis dėl to, šias baimes priėmiau kaip iššūkį ir mąstymą nukreipiau nuo baimių link būdų, kaip suvaldyti iškilusius sunkumus.

Pirmiausia, supratau, kad turiu pasikonsultuoti su kokybiniuose tyrimuose turinčiais ilgalaikę patirtį asmenimis. Esu labai dėkinga Fenomenologinių tyrimų institutui, jo bendruomenei, kuriai parašius, greitai gaudavau atsakymą į savo klausimą. Dr. J. Šalaj paskaitų metu gavau patarimų kaip kontroliuoti savo subjektyvumą bei išvengti susitapatinimo su tyrimo dalyvėmis. Pasinaudojusi gautais patarimais ėmiau rašyti dienoraštį, kuriame žymėjau asmeninius patyrimus, mintis, emocijas, susijusias su tyrimo eiga. Dienoraščio ištraukos pateikiamos lentelėje (žr. 2 lentelė).

Kadangi niekada prieš tai nerašiau dienoraščio, pirmus kartus, buvo sunku prisiversti tai daryti, tačiau jau po keleto dienų pajutau šio metodo naudą. Reflektuojant bei užrašant savo patyrimą prieš ir po interviu, jausdavau emociškai atsiribojusi nuo išgirstų istorijų, buvo lengviau susikoncentruoti ir tęsti tolimesnius darbus. Maža to, buvo naudinga stebėti savo pačios emocijų kaitą.

2 lentelė. Dienoraščio ištraukos

Data	Ištraukos iš dienoraščio
19-01-04	Laikas eina, o mano vidinė įtampa vis auga... Kaip dar atrasti tų žmonių.. Nežinau, galvoju, kad per griežtai nusistačiau kriterijus tyrimo dalyvėms. Tokių šeimų yra daug, bet dauguma susituokia jau vyrams dirbant užsienyje... natūralu, juk pagrindė ir išvažiuoja, nes neturi pinigų, o vestuvės toks brangus dalykas. Praktiškai visos tyrimo dalyvės atkrenta, nes santuoka buvo įregistruota jau po vyro išvykimo.... Vis dėl to, man svarbu, kad tyrimo dalyvės galėtų palyginti kokiomis žmonomis jos buvo kai nuolatos gyveno su vyru ir kokiomis jaučiasi dabar esančiomis, o dar tiksliau, ką joms tai reiškia...
19-02-06	Šiandien mano pačios vyras išvažiavo. Nežinau, jaučiu, kad šiandien nenoriu kapstyti po su tuo susijusius išgyvenimus. Šiandien net negalėčiau suprasti kaip prie to priprantama. Ką man pačiai reiškia būti žmona, kurios vyras va taip vis palieka namus. Reiškia daug. Jaučiu begalinį pyktį ant visų įmanomų aplinkybių, kad gyvenime viskas taip sudėtinga. Ir pykstu ant savęs, kad taip jautriai reaguuju. Dabar vėl laukti...
19-02-18	Gal aš padariau kažką ne taip? Kodėl ji nesutiko tęsti interviu? Kartais man atrodo, jog naivu tikėtis, kad žmogus, pirmą kartą sutiktam asmeniui nuoširdžiai papasakos ką jis jaučia. Juk šeiminiai santykiai toks intymus dalykas. Suprantu, kad galima pasidžiaugti, pasigirti, bet išlieti didžiausias baimes ir tai kas neramina vien tyrimo tikslais – iš tiesų sudėtinga. Dabar man kilo idėja, kad toks tyrimas būtų tikslesnis ir efektyvesnis, jei rinkti žmonių patirtis psichologinio konsultavimo metu, nes tada tenkinami abiejų pusių interesai, tyrimo dalyvė/klientė atsiskleidžia, kad gautų palaikymą ir pastiprinimą, o dabar... realiai, net ir suvokiant, kad tai konfidencialu, sunku apsinuoginti, jei tema iš tiesų jautri..
19-02-23	Labai jaudinuosi. Tik dabar suvokiu, kaip trūksta patirties ir įgūdžių... O kas jei tyrimo dalyvė viską papasakos per 5 minutes? Kaip užduoti klausimą neprarandant tyrimo klausimo – ką reiškia, būti

	<p>žmona atotolio šeimoje? Gal jos iš vis nematys reikalo detaliau kalbėti apie jausmus, apie vyro išvažiavimą. Prisirašiau lapą klausimų ir beveik visus išbraukiau, niekad nemaniau, kad gali būti taip sunku nuvesti intrviu ten, kur reikšminga atskleidžiant patyrimą ir dar tai padaryti tiesiogiai neklausiant.</p>
19-03-17	<p>Tobula. Jaučiuosi kažkokioj euforijoje. Tokia kalbi, tokia reflekyvi. Iš tikrųjų, nekantrauju perklausyti įrašo. Šiandieninė mano tyrimo dalyvė tarsi sutverta duoti interviu. Dabar galvoju, ar aš apskritai per tą valandą kažką šnekėjau? Apskritai, toks jausmas, kad tą žmogų pažinočiau, mane tikrai nustebino jos atvirumas; Transkribavimas toks geras dalykas! Kiek daug informacijos išgirsti iš įrašo, kartais man atrodo, kad vaizdas kartais apriboja klausymą. Atrodo, kad dabar išgirdau daug daugiau nei interviu metu.</p>
19-03-20	<p>Buvo sunku. Buvo tikrai sunku. Aš taip nepratusi. Žmogus su manim dalinasi tokiais skaudžiais gyvenimo įvykiais (vaiko netektis), o aš negaliu į tai reaguoti kaip esu pripratusi tiek konsultavimo, tiek emocinės pagalbos metu. Vos tramdžiausi nepradėjusi dirbti su ja kaip su kliente. Aplamai, buvo sunku tik klausytis. Aš irgi mama, tai dar labiau apsunkino klausymą... Interviu metu jutau jos skausmą, man buvo nepatogu tik klausytis, jaučiau, kad aplamai man buvo sunku su ja išbūti; Negalėjau susikoncentruoti į interviu kontrolę; Pastebėjau, kad kelis sykius buvau paskendusi savo mintyse ir nebuvau su ja; Nežinau ar norėsiu šiandien transkribuoti įrašą. Jaučiu, kad man reikia atsiriboti nuo jos istorijos...</p>
19-04-21	<p>Pradedu nesutikti su Tolstojaus pasakymu, kad: „Laimingos šeimos visos panašios, o kiekviena šeima nelaiminga savaip”. Dėliodama temas matau, kad visos moterys, iš esmės, išgyvena panašiai, ne išimtis ir aš. Tai ir savotiškai ramina ir labai baisu. Kai išgyveni liūdesį jis atrodo toks savas, toks unikalus, o iš tikro, toks dažnas ir žmogiškas, kaip ir pas visas. Lengva pajusti žmogiškąjį bendrumą.</p>

3. TYRIMO REZULTATAI

Šioje dalyje pristatomi ir aptariami rezultatai, gauti teminės analizės (remiantis Braun ir Clarke, 2006) būdu. Išanalizavus visų tyrime dalyvavusių moterų pasakojamas, savo, kaip žmonos istorijas, buvo atrasta bendra temų sistema, kuri atskleidžia atotolio šeimų žmonių patyrimą. Bendrų bruožų turinčios potemės buvo suskirstytos į temas ir atrasti rezultatų panašumai bei skirtumai tarp tyrimo dalyvių. Potemės sugrupuotos pagal pasikartojančius kodus, kurie ryškiai išsiskyrė arba savaime reikalavo bendrų temų suteikimo. Išskirtos penkios pagrindinės temos: Vyro išvykimas – būdas įveikti iškilusius sunkumus; Jausmai kylantys dėl vyro išvykimo; Vyro buvimo/nebuvimo namuose įtaka žmonos kasdienei veiklai; Santykių kaita po vyro išvykimo; Esamos situacijos vertinimas. Toliau pateikiami gauti rezultatai – potemės ir pagrindinės temos (žr. 3 lentelė). Juos pateikiant aprašomos visos penkios temos bei jų potemės.

3 lentelė. Žmonių, kurių vyrai periodiškai dirba ir gyvena užsienyje, patyrimą atspindinčios temos ir jų potemės

Tema	Potemė
1.Vyro išvykimas – būdas įveikti iškilusius sunkumus	Skubotas šeimos sukūrimas Vaiko gimimas Finansiniai sunkumai Sunkumai sutuoktinių santykiuose
2.Jausmai kylantys dėl vyro išvykimo	Pykčio išraiškos Išsiskyrimo skausmo dinamika Ilgesys Nuoskauda ir jos išraiškos Bejėgiškumas Baimė Jausmų slėpimas Nerimas dėl vaikų ir tėvo santykių
3.Vyro buvimo/nebuvimo namuose įtaka žmonos kasdienei veiklai	Kasdieniai darbai ir rūpesčiai Vyro grįžimas – šventė šeimai Vyriui išvykus – gyvenimas grįžta į vėžias
4.Santykių kaita po vyro išvykimo	Intymumas ir romantiniai santykiai Emocinis atstumas Tobula žmona
5.Esamos situacijos vertinimas	(Ne)normali pora (Ne)žmona Nenuoseklus gyvenimo ir laiko pojūtis

Pateiktos citatos yra analogiškos dalyvių kalbai, kadangi kalba netaisyta. Laužtiniuose skliaustuose „[...]“ pateikiama informacija apie dalyvės neverbalinę kalbą. „<...>“ ženklina

nurodo, kada citatos ištrauka yra paimta iš sakinio arba pakeista užslėpiant vardus ir vietovardžius siekiant išsaugoti konfidencialumą. Dėl tos pačios priežasties, pakeisti ir tyrimo dalyvių vardai.

3.1. Vyro išvykimas – būdas įveikti iškilusius sunkumus

Remiantis tyrimo rezultatais, galima daryti išvadą, jog tyrimo dalyvės, savo vyro išvykimą dirbti į kitą šalį, vertina kaip sprendimo būdą sunkumams, kilusiems jų šeimoje, įveikti:

„<...> *tiesiog nematėm kitos išeities.*“ (Laura);

„<...> *tai buvo ir pabėgimas*” (Gabija);

„<...> *supratau, kad, na nėra tos išeities*” (Birutė).

Ši tema vyravo visų, tyrime dalyvavusių, moterų pasakojamose istorijose. Laura, Gabija ir Birutė interviu metu tai įvardijo tiesiogiai, tuo tarpu Aušros pasakojime tai atsiskleidė iš konteksto. Sunkumai, kuriuos patyrė ir apie kuriuos interviu metu kalbėjo tyrimo dalyvės, buvo suskirstyti į atskiras potemes: Skubotas šeimos sukūrimas; Vaiko gimimas; Finansiniai sunkumai; Sunkumai sutuoktinių santykiuose.

3.1.1. Skubotas šeimos sukūrimas

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad nepaisant to, jog tyrimo dalyvės santykius su būsimu vyru įvardijo kaip buvusius labai gerus, romantiškus ir kuriamus iš meilės, pasakodamos savo istoriją, jos (3/4) užsiminė, kad santykių pradžia buvo skubota, viskas vystėsi labai greitai:

„*Nu vat, atseit, galbūt skubota, galbūt dar nereikia... Bet aišku, na, mano charakteris nėra iš lengvųjų... Mes greitai ten viską susiorganizavom, pasipriešinom¹, susituokėm... Ir... ir tapau aš žmona.*“ (Gabija);

„*Pradėjom draugauti ir viskas vystėsi labai greitai...*“ (Birutė);

„*Kažkaip greitai pas mus viskas pa.. užsimezgė. <...> ir ir ir.. kažkaip, nu, sakau, atrodo lyg tai, nu labai man viskas taip eee... stai.. staigiai prasidėjo <...> tik paskui jau, sukant laiką atgal su vyru planav.. galvojom, kad kažkaip nu, nebuvo pas mus to, to periodo, nu to tokio, nu ilgo to tokio, tų santykių užmezgimo, paskui to šeimos kūrimo, atrodo, kad mes čia nu, pusmetį daugiau nu, pradraugavom ir iš karto tuokėmės, ir iš karto, po trijų mėnesių aš pastojau.*” (Aušra).

¹ Gabijos tėvai prieštaravo jos skubotam sprendimui ištekti, nes jiems tai atrodė per anksti.

Tęsdamos istoriją, kai kurios moterys (2/2) užsiminė, kad tokį skubėjimą kurti šeimą, vertina neigiamai, nes tai galėjo daryti įtaką problemoms, kilusioms dėl padidėjusios atsakomybės:

„Nu, buvom per jauni, to proto, atsakomybė... aišku, dar trūko tokiem rūpesčiam. Sunku buvo.” (Laura);

„Ir atrodo, nu, nebuvo taip to gyvenimo, kad mes būtumėm dviese, kad susidėlioti viską, pasiruošti tam... nu, tam gyvenimui, ar ne?” (Aušra).

Taigi, kaip atskleidė tyrimo dalyvių patirtys, skubota šeiminių santykių kūrimo pradžia galėjo komplikuoti atsiradusių sunkumų bei padidėjusios atsakomybės įveikimą. Kadangi šeimos kūrimas yra susijęs su naujais vaidmenimis, jų sąmoningas priėmimas reikalauja laiko. Pasak Timmer ir Orbuch (2001), neseniai susituokusioms poroms reikia laiko, kol jos pradeda pastebėti santuokos apribojimus ir išmoksta su jais gyventi. Kaip atskleidė tyrimo dalyvių pasakojimai, jos ir jų vyrai neturėjo pakankamai laiko įsisąmoninti naujų vaidmenų, šeimą kūrė jauni, viskas vyko greitai, nespėjant pasiruošti užgriuvusiai atsakomybei.

3.1.2. Vaiko gimimas

Remiantis tyrimo dalyvių (3/4) pasakojimais, vaiko gimimas jų šeimoms buvo tam tikras išbandymas, o pasak tyrimo dalyvės Gabijos – netgi lūžis gyvenime:

„<...> žodžiu, gavosi taip, kad devyniolikos metų aš pastojau. Ir.. ir tai buvo tokia... nu, baisus lūžis mūsų gyvenime, tai buvo... Mes kaip ir džiaugiamės, nu, iš pradžių mum buvo sunku, nes aš sakau, aš turiu tokią charakterio savybę, man labai svarbu viską kontroliuoti, kad viskas būtų pagal planą, o tas.. vaikelis, kai aš pastojau, nu jisai, kažkaip gavosi, kad jis... nors ir saugojomės, jisai nebuvo, nebuvo suplanuotas. <...> pirmoji ta žinia buvo labai tokia... mūsų santykiams, nu mes labai kažkaip... Ir jisai kažkaip labai, nu, jis apskritai, jis nelabai norėjo, na niekada neminėdavo, kad čia greitai laiku reikia vaikų – ką norėt, buvo dvidešimt metų...”

Dvi tyrimo tyrimo dalyvės, savo istorijose, vaiko gimimą sieja su padidėjusia finansine atsakomybe ir dėl to priimtu sprendimu vyrui išvykti dirbt į užsienį:

„<...> jis galbūt labiau pradėjo galvoti, nu apie tą tokią finansinę padėtį, jo? Kaip išlaikyti šeimą, nes jis, vis tiek, kaip bebūtų tas mmm.... Kaip bebūtų jau atsirado ne tik tai, kad žmona, bet ir vaikas...” (Aušra);

„<...> pastojau, dvidešimt dviejų metų. Mmm... Tuomet, tai buvo vaikas iš meilės, bet supratom, kad esam aklavietėje, nieko neturim <...> kai atsirado dukrytė, pirma, tu suvoki, kad

nebegali šitaip, ta prasme, kad tu, tu, jeigu neturi pinigų, tu neturi vaikui duoti kitą dieną už ką pavalgyti. <...> ir.. po.. gerų metų, nusprendėm, kad.. nebeišsilaikom ir vyras išvažiavo į Norvegiją dirbti.” (Laura).

Tuo tarpu, trečioji tyrimo dalyvė pasidalino skaudžia patirtimi, atskleisdama, kad jiems gimęs kūdikis neišgyveno dėl sveikatos komplikacijų, ši netektis sukėlė nepakeliamą įtampą bei emociškes skyrybas, dėl kurių jos vyras taip pat išvyko dirbti į kitą šalį:

„Ir netekome mes jo ir tada... Nu, tai mūsų, kaip kitos poros sako, kad eee... vat, tokie dalykai sustiprina ar ne, tai mūsų, toli gražu, nesustiprino, mes buvome per jauni, mes buvome per silpni, mes buvome, apskritai dar nesusivokę tokiam išgyvenimui...” (Gabija).

Vaiko gimimas keičia šeimos sistemą bei nusistovėjusius santykių modelius, nes naujiesiems tėvams tenka išmokti ne tik būti tėvais, bet ir gyventi trise. Mokslinėje literatūroje, vaiko atsiradimas šeimoje, dažnai apibūdinamas kaip iššūkis santykiams, galima šeiminio streso, o ypač jei vaikas neplanuotas – ir krizės priežastimi (Timmer ir Orbuch, 2001; Guttmann ir Lazar, 2004). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didžioji tyrimo dalyvių dalis (3/4) vaiko atsiradimą (o viena tyrimo dalyvė ir jo netektį) šeimoje suvokia kaip vieną iš priežasčių, paskatinsius priimti sprendimą vyrui išvykti dirbti į užsienį.

3.1.3. Finansiniai sunkumai

Remiantis gautais rezultatais, viena iš priežasčių, kuri buvo paminėta didžiosios dalies tyrimo dalyvių (3/4), prisidėjusių prie vyro išvykimo – finansiniai sunkumai. Tyrimo dalyvė Birutė, pasakodama kaip buvo priimtas sprendimas vyrui išvykti dirbti į kitą šalį, teigia, kad jai, toks vyro pasirinkimas, buvo labai emociškai sunkus, ji skaudžiai sureagavo į žinią, dvejavo ir išgyveno ambivalentiškus jausmus dėl šio sprendimo:

„<...> bet kuo toliau, tuo labiau mes supratome, kad mes sunkiai išgyvename, kaip šeima. <...> tada jis pasakė, kad jis svarsto tokią galimybę <...> aš labai skaudžiai sureagavau, aš supratau, kad, na nėra tos išeities, bet man buvo... Mmm... aš nežinau, man buvo, atrodė, kad iš vidaus, kad... na, belemas, kad ir kaip mes blogai gyventume, kad ir kaip viskas būtų, aš neįsivaizdavau, kad galiu būti be jo, miegoti be jo, gyventi... Bet tuo pačiu, jei liksime čia... Nežinau ar mes būtume tai...” (Birutė).

Kita tyrimo dalyvė, dalindamasi savo patyrimu, vaizdžiai perteikia situaciją, į kurią buvo patekusi jos šeima dėl pinigų stygiaus ir aiškiai įvardija, kad tai buvo nebepakeliamas:

„<...> mes nuomavomės būstą, mes vos sukrapštydavom pinigų ant pampersų ir buvo be proto sunku, aš neturėjau nei striukės, nei batų, aš atsimenu buvo ant tiek sunku, kad yra tekę ir makaronus ir kruopas valgyti. Ir tada, nu.. tu kai prisimeni, man tai kaip baisiausias košmaras.”(Laura).

Tyrimo dalyvės vyro išvykimą priėmė, kaip finansinių problemų sprendimo būdą. Svarbų vaidmenį jų pasakojimuose vaidino lūkesčiai dėl nuosavo būsto įsigijimo:

„<...> tuo metu tikėjomės, kad vyras uždirbs nemažus pinigus, kad mes susitaupysim ir įsigysim savo būstą“ (Laura);

„Na, man tas būstas atrodė, kad, jeigu mes turėtumėm tą bendrą, na mes jau tikrai pasijustumė daug, daug laimingesni ir daug stabilesni.” (Birutė).

Likusios tyrimo dalyvės finansinius sunkumus paminėjo taip pat, kaip vieną iš priežasčių vyrui emigruoti, tačiau neišskyrė jos, kaip pagrindinės.

Finansiniai sunkumai, kaip pagrindinė emigracijos priežastis, yra įvardijami ir mokslininkų (Bhugra ir Becker, 2005; Herman, 2006; Sakız, 2015; McAuliffe ir Ruhs, 2017), tiriančių migracijos reiškinį, tarpe. Žmogaus pasitenkinimą gyvenimu lemia daug aspektų – tarpasmeninių santykių kokybė, fiziologinių, savirealizacijos poreikių patenkinimas, fizinė sveikata, saugumas ir pan. Kai visi šie poreikiai papildo vienas kitą ir išlieka santykinėje pusiausvyroje – tai vadinama psichologine harmonija (Garcia, Nima ir Kjell, 2014). Pagal Maslow poreikių hierarchiją, saugumo poreikis (į kurį įeina ir ekonominės bei finansinės grėsmės nejutimas, saugumas dėl ateities), yra aukščiau už socialinius poreikius (ryšio su kitais, priklausymo ir meilės), todėl kai iškyla būtinybė rinktis, žmogus yra labiau linkęs aukoti socialinius poreikius vardan saugumo (McGregor, 2010). Šiuo atžvilgiu, siekiant užtikrinti finansinį šeimos stabilumą, žmonos yra labiau linkusios susitaikyti su vyro išvykimu į kitą šalį, net jei joms teks laikinai atsiskirti nuo vyro (nukenčia socialinio poreikio tenkinimas).

3.1.4. Sunkumai sutuoktinių santykiuose

Reflektuodamos apie sunkumus, kuriuos patyrė prieš vyro emigraciją, keletas tiriamųjų užsiminė apie pablogėjusius santykius su vyru:

„<...> mūsų santykiai pradėjo labai blogėti būtent dėl tų finansinių priežasčių. [gilus atodūsis] Gal net ne tik finansinių, bet viskas susidėjo. Amžiaus skirtumas, dėl to ir atsakomybė. Jis, nu, neturėjo tų šeimyninių vertybių dar tada. Aš galvojau kaip išgyventi, o jis kaip linksmiau gyventi.” (Birutė);

„<...>praktiškai būdavo taip, kad aš sėdėdavau viena kitam kambarį, o jis su draugais sėdėdavo svetainėj.. ir... po vieno, antro, trečio, ketvirto tokio savaitgalio mes pradėjom labai pyktis.. aaa.. Man prasidėjo kažkokios depresijos, isterijos, iki mušimosi, iki puolimų, draskymųsi” (Laura).

Furman, Joseph ir Miller-Perrin (2018) analizuodami streso suvokimą bei jo įveikos strategijas, teigia, kad egzistuoja daug skirtingų streso įveikos strategijų, viena iš jų – vengimas arba pabėgimas, kuomet asmuo, patyręs stresą, neigia buvusį įvykį arba bando išvengti su juo susijusių aplinkybių, žmonių, vietovių ir pan. Remiantis šia mintimi, kai kuriais atvejais, vyro išvykimą galima sieti su tam tikra streso įveikimo strategija. Tyrimo dalyvė Gabija, prieš vyro emigraciją patyrė vaiko netektį, po kurios santykiai su vyru labai pablogėjo. Ji šią būseną apibūdina kaip: „*emocines skyrybas*”. Kaip ji pati atskleidžia, vyro išvykimas greičiausiai buvo bandymas pabėgti iš nebepakeliamų santykių, nors visiškai jų nutraukti nei vienas iš jų nenorėjo. Gabijos patirtis tyrime atskleidžia, kad vyro išvykimas dirbti į užsienį gali būti suvokiamas ir kaip santykių krizės sprendimas:

„Ir ta mintis, kad jisai tenais važiuos, aš atsimenu, man buvo tarsi didžiausias išsigelbėjimas, aš...<...> Jisai pasakė, kad aš išvažiuoju, o aš pajutau tokį didelį palengvėjimą <...> tai buvo ir pabėgimas vienas nuo kito.”(Gabija).

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo rezultatai atskleidžia, kad tyrime dalyvavusios atotolio šeimų žmonos, vyro išvykimą sieja su tarpusavyje persipynusiomis priežastimis – sunkumais. Teminės analizės būdu išskirti sunkumai, buvo suvokiami kaip įveikiami vieninteliu, tuo metu atrodžiusiu, teisingiausiu būdu – vyro emigracija.

3.2. Jausmai kylantys dėl vyro išvykimo

Atliktos teminės analizės rezultatai parodo, kad tyrimo dalyvių, savo, kaip žmonos istorijų pasakojimuose, išryškėjo jausmų, kilusių dėl vyro išvykimo, tema. Kalbėdamos šia tema, dauguma moterų jausmus buvo linkusios įvardinti tiesiogiai. Apie kitų tyrimo dalyvių jausmus, buvo galima

spręsti iš bendro, jų pasakojamos istorijos, konteksto. Jausmai, kurie kilo žmonoms, kurių vyrai emigravo ir šių jausmų raiška, buvo suskirstyti į atskiras potemes: Pykčio išraiškos; Išsiskyrimo skausmo dinamika; Ilgesys; Nuoskauda ir jos išraiškos; Bejėgiškumas; Baimė; Jausmų slėpimas; Nerimas dėl vaikų ir tėvo santykių;

3.2.1 Pykčio išraiškos

Tyrimo dalyvės Gabija, Birutė ir Aušra, pasakodamos savo, kaip žmonos istoriją paminėjo jautusios pyktį, kilusį po vyro išvažiavimo. Iš jų pasakojimų konteksto, galima suprasti, kad šis jausmas buvo lydymas ir kitų jausmų – nusivylimo, pavydo, nuoskaudos.

Gabijos istorijos analizė atskleidžia, kad moteris išgyveno pyktį, tuo metu, kai vyras antrą kartą išvyko dirbti į kitą šalį:

„<...> aš savotiškai pykau ant jo.. Pykau, nes jis.. nes jis vis tiek, vėl pasirinko išvykti, gal aš norėjau, kad jis pasiliktu jau, kad kartu stengtumes dėl santykių, o jis.. na, o jis paliko mane, vardan kelionės. Aš pykau, kad jis išvažiavo.. na, pykau, nors, nors ir supratau, kad dėl tikslo, bet man atrodė, mes esame svarbiau...”.

Kita tyrimo dalyvė – Birutė pyko dėl to, jog jai atrodė, kad vyro kasdienybė užsienyje yra lengvesnė, jis ten turi daugiau veiklos, jo laisvalaikis įdomesnis. Nors Birutė kalbėdama apie jausmus paminėjo tik pyktį, iš jos pasakojimo galima suprasti, kad už pykčio slepiasi ir pavydo jausmas:

„Net nebenorėjau skaityti jo žinučių ir atrašyti, nes jausdavau belekoki pyktį, tramdydavau jį, bet kartais... Kartais atrodydavo, kad net nekenčiu jo, nu ne jo, o jo to laisvalaikio...”.

Tiriamoji dalinosi, kad jaučiamas pyktis buvo toks didžiulis, kad net ėmė apgailestauti, dėl to, kad yra šio vyro žmona:

„<...> ir kažkaip aš suvokiau, kad na, tada gal aš net ir gailėjausi, kad aš esu ta žmona, nes galvojau ar tikrai...” (Birutė).

Panašius jausmus išgyveno ir Aušra, nors pati tiesiogiai jų neįvardijo, bet iš jos pasakojimo konteksto galima spręsti, kad jautė nuoskaudą, apmaudą ir kylantį pyktį dėl, po vyro išvykimo, padidėjusių pareigų ir atsakomybės namuose:

„Kasdienius tuos buitinius reikalus atlieki vienas <...> kad negali padalinti tuos... tas parigas, nežinau, tarpusavyje. Galbūt nuo tokių mažų dalykų ir prasideda kažkokie kivrčai,

kažkokie nsusikalbėjimai ir panašiai ir... paskui, nu, gaunas, kad tu negali, tos... nu, kad ir kažkokios šventes atbūt ir panašiai. Tu būni vienas. Jau paskui kyla mintis – o kodėl aš turiu visa laiką būti, nu ta... viena, jo?”.

Kaip ir Birutei, Aušrai kylantis pyktis taip pat sukėlė įvairių dvejonių dėl savo pasirinkimo būti žmona:

„<...> buvo tokių momentų, kad ir... ir.. čia galbūt ir iš mano pusės, gal net gi porą kartų per tą laikotarpį, kad, nu, kad netgi skirtis aš jau siūliau skirtis <...> pykdavau ir sakydavau, kad aš.. aš.. ieškosiu sau kito vyro.. – nu taip gąsdindavau taip jį, kad.. mmm... kuris dirbs čia.”
(Aušra).

Kaip atskleidžia tyrimai, kuriuose buvo tiriamos moterys, kurių vyrai dirba karinėje sferoje ir periodiškai būna dislokuoti skirtingose šalyse esančiose karo zonose – jų žmonoms, išsiskyrimas ir laikinas gyvenimas atskirai, sukelia daug emocijų bei skirtingų jausmų (Gambardella, 2008; Warner, Appenzeller, Warner ir Grieger, 2009). Šie jausmai išgyvenami etapais, kurie yra linkę pasikartoti, priklausomai nuo to, kokioje situacijoje tuo metu yra žmona: ruošiamasi arba išlydima vyrą; gyvenama atskirai; gyvenama sugrįžus vyrui (Smith-Osborne ir Jani, 2014). Pasak Warner, Appenzeller, Warner ir Grieger (2009), pyktis dažniausiai pasireiškia praradimo skausmo etape, kartu su neigimu, depresija ir derybomis. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad emigrantų žmonos, panašiai kaip ir karo zonose dislokuotų vyrų žmonos, išsiskyrimą ir buvimą atskirai išgyvena jausdamos įvairias pykčio išraiškas, joms taip pat kyla dvejonių (derybos) dėl pasirinkimo būti, tokį darbą dirbančio, vyro žmona.

3.2.2. Išsiskyrimo skausmo dinamika

Gauti rezultatai atskleidžia, kad kalbėdamos apie išsiskyrimo patirtį vyrui išvykstant, žmonos yra linkusios ją vertinti iš dviejų perspektyvų – kaip tai išgyveno pirmuosius kartus ir kaip dabar. Visais atvejais, didžioji dalis tyrimo dalyvių (išskyrus Gabiją) teigia, kad vyro išvykimas iš namų yra emociškai sunkus ir skaudus momentas, tačiau laikui einant, emocinis skausmas pasireiškia silpniau, t.y. prie to priprantama: „<...> šuo ir kariamas pripranta” (Birutė).

Birutė, kalbėdama apie išsiskyrimo skausmą pripažino, kad jį jautė dar prieš vyrui išvykstant, jai buvo sunku dar prieš šį momentą:

„Atsimenu dar prieš savaitę sėdėjome kavinėje.. ir jis pasakojo ką reikia nusipirkti, kokie planai, kai uždirbs pinigų, o aš... o aš negalėjau net valgyti, man buvo tiek sunku... Aš sėdėjau toje kavinėje ir tramdžiau ašaras prieš jį”.

O tuomet kai vyras emigravo, jai buvo sunku patikėti, kad tai tikrai įvyko:

„Ir staiga, jis išvažiuodavo, na, aš nežinodavau, man toks jausmas, kad... [ilga pauzė] na, kad... ir manęs kažkaip... na, kad nebėra prasmės, atrodo, tam tavo laike... [atsidūsta] kad... eee... na, kad jo, lyg ir... tie namai tokie tušti... Čia ką tik, atrodo sėdėjo, čia dar tapkės jo padėtos, atrodo, kad tą pirmą dieną, kad jis kažkur į parduotuvę išėjęs ir... ir, kad tuoj, tuoj, va grįš. Aš suprantu, kad jis tiesiog kažkur kitur, bet man būdavo tai labai sunku ištoleruoti.” (Birutė).

Panašiai buvo teigiama ir anksčiau aprašytuose Smith-Osborne ir Jani (2014) tyrimuose, kuriuose nustatyta, kad neigimas ir netikėjimas yra būdingos reakcijos į išsiskyrimą.

Pasakodama apie vyro emigracijos momentą, tyrimo dalyvė Laura prisimena, jog jautėsi praradusi dalį savęs:

„Kai jis išvažiavo, taip tuščia, taip liūdna, taip, ramu², kažkaip taip, nemoku paaiškinti.. toks, kaip išplėšta būtų dalis tavęs...”, tuo tarpu Aušra teigia, kad ji tuo momentu pratrūkdavo verkti:

„<...> kai mano vyras išvažiuodavo aš netgi pratrūkdavau, verkdavau. Nu tokia būdavo, ir netgi ta pirmoji, na pirmos gal, pirma antra diena, buvo tokių, kad netgi nu tokio liūdesio, tokio... mmm... kad - nu va, vyras išvažiavo...”.

Kaip jau buvo minėta, kai kurios tyrime dalyvavusios moterys (Laura ir Birutė) teigia, kad laikui bėgant išsiskyrimo skausmas mažėja, prie jo priprantama:

„<...> buvo tokių, nu galbūt tų emocijų, buvo tokių galbūt, nu tokių ryškesnių, ryškesnės tos emocijos buvo visos. Sakau, kad ir neigiamos, taip ir teigiamos...<...> O dabar, per tiek metų.. nu tokia kaip pareiga jau tapo tokia. Kad, nu jis išvažiuoja, nu gerai, išvažiavo... mmm.. nu jis atvažiuoja, gerai...” (Aušra);

„<...> man tos adaptacijos reikia vis mažiau, kaip sakau, tenais pirmos tos savaitės būdavo tragiškos, dabar aš ten, na, tą dieną, pirmą... Jaučiu naktį yra sunkiausia atsigulti į tuščią lovą... mmm... Atrodo nėra ko apsikabinti, tada biškį toks grauduliukas ir atsiranda, bet iš esmės, aš labai greitai priprantu, kad jo nėra.” (Birutė).

² Ramu ne tyrimo dalyvės viduje (savijauta), o jos namuose.

Priešingai nei kitos tyrimo dalyvės, Laura mano, kad priprasti prie išvažiavimo negalima – pirmą kartą vyrą išlydėti yra lengviau:

„Nu, aš negaliu, kiekvienas, iš tikrųjų, pirmas vyro išvažiavimas nebuvo toks baisus, nes aš nesuvokiau, kas tas yra. Aš džiaugiasi, galvojau, nu pakentėsim, palauksim...”.

Išskirtinius duomenis atskleidė tyrimo dalyvės Gabijos istorija. Moteris nei karto tiesiogiai neužsiminė apie skausmą dėl to, kad vyras emigruoja. Ji teigia, kad pirmą kartą ji pratrūko verkti, bet to nesusiejo su jausmais vyrui, o su situacija, kuri buvo kilusi jų šeimoje:

„ <...> labai verkiau, iš tikrųjų, kai jis išvažiavo, bet, nu verkiau ne dėl to, kad jisai išvažiavo, bet gal būt tą vakarą aš supratau kas įvyko... nes viskas taip bėgo, buvo tokiam juodam fone, tokiam, visokiam jausmų verpete ir tuo pačiu viskas tarsi užšaldyta. Ir tą vakarą aš pratrūkau.”.

3.2.3. Ilgesys

Teminės analizės rezultatai atskleidė, kad tyrimo dalyvės jaučia ilgesį, kurį dažniausiai mini kartu su vienišumu:

„O tu esi viena ir.. nu, jautiesi vienišas, nesvarbu, tu žinai, kad tave kažkas, kažkur ten, už jūrų marių myli, ten, ir palaiko, ir skambina, ir domisi, bet tai.. nu... nu... tuo momentu tu, tau yra visiškai tas ne išsigelbėjimas. Tau reikia jo dabar [pabrėžtinai], tu pasiilgsti. Tai... iš tikrųjų, yra skauda, iš tikrųjų yra skauda.” (Laura);

„Jaučiuosi... mmm... jaučiuosi... [liūdnai] Apskritai, kai visada aš apie jį kalbu, kai daugiau apie jį galvoju, apie mūsų santykius na, tokia šiluma mane apima ir, jaučiu, kad... visada, kad pasiilgau, kad va, kaip būtų fainiai, jeigu dabar grįžčiau po Jūsų namo ir jis... būtų tenais...” (Birutė);

„<...> jautiesi, kad... nu, tokiam ilgesy gyvenį, jo?” (Aušra);

„Šeip, pagalvojau, kad pasiilgau jau savo vyro, reiks paskambinti grįžus [juokiasi].” (Gabija).

3.2.4. Nuoskauda ir jos išraiškos

Nuoskauda išreiškiama kai jaučiamas nusivylimas, skausmas dėl netaisybės ar skriaudos. Nuoskauda jautėsi trijų tyrime dalyvavusių moterų: Lauros, Aušros ir Birutės pasakojimuose. Skriaudos jausmą jos siejo su mintimis, kad didelę laiko dalį turi praleisti vienos, atskirai nuo vyro,

dėl to jaučiasi vienišos, nuskriaustos. Taip pat nuoskauda buvo išreiškiama, lyginant save su kitomis poromis:

„Skanda išeiti į miestą, matyti poreles apsikabinusias, linksmas arba atvažiuoji pas draugų į gimtadienį, ten pasveikinti ir visi porom, visi laimingi, o tu kaip visada viena, be vyro...” (Laura);

„<...> didžiausios šventės, kokios nors ten, nežinau, draugų vestuvės, ar dar kažkokios kai būna pavyzdžiui... Mmm... kai vyro nėra ir tada, tada jautiesi, vis tiek toks, nu, bent jau aš, kažkaip jaučiausi tokia vieniša ar kažkaip, galbūt ir ta nuskriausta, kad nu, kad.. kad iš tikrųjų galėtumėm, jei jis dirbtų čia” (Aušra);

„Aišku yra, yra tų silpnumo akimirku, ypač dabar, vat vasarą, kai mieste visi ten vaikšto porom, kai visi važiuoja kartu kepti šašlus kažkokius, o tu tik su vaiku ir atrodo... Na, mes visus metus laukiame tų šiltų orų, kada pagaliau galima atsipalaiduoti, ar tai su dviračiais važiuoti, ar kažką... Na, ir... O tu – vienas turi būti... Ir tada, tikrai taip sunku ir... kažkoks jautiesi toks... na, nuskriaustas” (Birutė).

3.2.5. Bejėgiškumas

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tik viena tyrime dalyvavusių moterų (Laura) jautė, jog vyro išvykimas dirbti į kitą šalį buvo priimtas abiejų susitarimu:

„<...> po.. gerų metų, nusprendėm, kad.. nebeišsilaikom ir vyras išvažiavo į Norvegiją dirbti.”(Laura).

Likusios tyrimo dalyvės, kalbėdamos apie tai, kaip buvo nuspręsta vyrui išvykti, teigia, kad sprendimą priėmė jų vyrai:

„Nu, kai jisai priėmė tą sprendimą, man pasakė... nu, mes jo abu nepriėmėme to sprendimo, jis pats pasakė, kad jis išvažiuoja, nes mūsų santykiai tuo metu buvo tokie, kad mes apskritai jokių sprendimų kartu nepriiminėjome... ir...” (Gabija);

„<...> o vyrui reikėjo išlaikyti šeimą ir jis nusprendė, kad, nu, išvažiuos į užsienį.” (Aušra);

„Na, tada jis pasakė, kad jis svarsto tokią galimybę, jis man pasakė taip, tai buvo prieš porą metų ir aš labai skaudžiai sureagavau <...> Aš nenorėjau to sprendimo. Mes negalime, kad... jis, kaip ir visi...” (Birutė).

Iš dviejų tyrimo dalyvių (Aušros ir Gabijos) pasakojimų konteksto galima suprasti, kad jos jaučiasi bejėgės ir negalinčios pakeisti vyro apsisprendimo:

„Taip, jisai vis dar dirba, aš supratau, kad aš šito negaliu pakeisti, todėl, kad... nu, mano vyras, neįsivaizdavo, kažkodėl jam ta šalis labai patiko, aš nežinau, galbūt, tai yra jo charakterio savybė – jisai ten, galbūt ir pabėga. Aš, mes turime, iš tikrųjų, aš jau dabar esu susitaikiusi, tik iš pradžių mum buvo sunku, aš nesuvokiau, nu mes, kad ir galėtume būti čia, jis tai bando viską grįsti pinigais, finansais., bet aš suprantu, kad nu, jisai gal bijo, per tiek metų, nu, čia jisai nemokės gyventi, dėl to atidėlioja...” (Gabija);

„<...> kai jis nori pratęsti savo, nu tą darbą ilgiau, nu, pasilikti dirbti, tai tada aš tikrai nesutinku ir mes susipykstam. Tikrai susipykstam, eee... kurį laiką tarkim, galim nekalbėti. Ir man, galbūt sunku susitaikyti... susitaikyti su tuom, kad vat, nu, kad, nu aš negaliu to pakeisti...” (Aušra).

Belch ir Willis (2002), analizuodami šeimoje priimamų sprendimų modelius ir jų kaitą šiuolaikinėje šeimoje teigia, jog norint išlaikyti darnius šeiminius santykius tarp jos narių, svarbu, kad priimamas sprendimas, ne tiek neštų naudą abiem jį priimančiom pusėm (nes tai dažnai būna sunkiai įgyvendinama), bet, kad abi pusės jaustųsi turinčios vienodą galią jo priėmime (galios balansas). Vyro emigracija – svarbus įvykis šeimai, kuris vienaip ar kitaip, paliečia visus jos narius, todėl natūralu, kad priimant tokį sprendimą svarbu, kad jam pritartų ir kiti šeimos nariai, siekiant išvengti emocinio konflikto. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pusės tyrime dalyvavusių atotolio šeimos žmonių, patyrime vyrauja beviltiškumo jausmas, kylantis dėl nepritarimo, kad vyras išvyksta ir negalėjimo pakeisti šios situacijos.

3.2.6. Baimė

Interviu metu gautų duomenų analizė atskleidžia, kad tyrime dalyvavusių moterų patyrime, be anksčiau išvardintų jausmų, jaučiama ir baimė. Šį jausmą paminėjo, arba apie jį buvo galima spręsti iš pasakojimo konteksto, visos tyrimo dalyvės. Jų pasakojimus vienyja tai, kad moterys bijo ateities, o tiksliau – kas bus, kai vyras nustos dirbti užsienyje ir visam laikui sugrįš į Lietuvą.

Žmonos šio momento bijo dėl dviejų priežasčių: Aušra, Birutė ir Gabija baiminasi, dėl galimų pokyčių santykiuose su vyru:

„Nes dabar įpratome, kad taip gyventi, o būtų kitaip. Ir... Nu, galbūt, galbūt iš dalies ir aš galvoju, kad tiek jam, tiek man aaa... tai ir kyla galbūt kažkokia baimė, dėl ko jis ir nieko nekeičia ir mes taip gyvenam. <...> nes atrodo kaip dabar yra, vis tiek dabar yra savo užbrėžtos ribos, mes

jau žinome eee..., mes jau žinome tokius dalykus, kaip, nu kaip gyventi būnant taip, jo? <...> Ooo... kaip gyventi kitaip... nu, vat galbūt ir kyla kažkoks nerimas ir baimė – o jeigu nepavyks? Nes jau dabar žinom ant kiek yra blogai, ant kiek yra gerai.” (Aušra);

„O dabar, kai nebebus dėl ko rūpintis, nu rūpintis, aišku visada yra dėl ko, kaip bus, kai... kai mes gyvensime metus, du, tris, kaip mum seksis... būti ta, tokia tikra, normalia šeima” (Gabija);

„<...> dabar viskas yra taip gerai, aš kartais pradėdau bijoti, galvoju, o kas, kai jis grįš? Jeigu mum nebus vėl tiek daug tos finansinės... aaa... laisvės, prasidės ta buitis, reikės gyventi vienam su kitu nuolatos... Kaip mum klostysis” (Birutė).

Tuo tarpu Laura bijo finansinių suvaržymų:

„<...> aš tiek bijau, kad to paties vėl nepatirti, kad neduok Dieve, vyras grįš, kažkas, vat atsitiks ir, vat vėl, vėl tu turėsi tą centą prie cento dėti, tu.. ateis diena, kai tu net neturėsi to cento prie cento kaip, vat tada būdavo.”

Remiantis tyrimo rezultatais, paaiškėjo, kad trys tyrimo dalyvės jaučia ne tik ateities baimę, bet ir baimę dėl galimo vyro pasikeitimo bei išdavystės. Birutė reflektuodama apie tai, ką jautė pirmuosius vyro išvažiavimo metus, paminėjo, jog jai nepatiko, kad negali kontroliuoti vyro laisvalaikio jam būnant užsienyje, o tai, kuo jis ten užsiėmė, jai buvo nepriimtina. Moteris pasakojo, jog būdamas ten, vyras kelis sykius vartojo narkotikus, bei veždavo draugus į kvartalus, kuriuose prekiaujama sekso paslaugomis. Ji baiminosi, kad vyrui gali patikti toks gyvenimo būdas ir jis nebegrįš į šeimą:

„Kažkaip bijojau tos minties, kad.. nes žinau, kad visi, kas išvažiuoja, dažniausiai įpranta ten dirbti ir gyvena taip metų metus. Taip pat bijojau, kad jam ten bus geriau, linksmiau, kad... na, kad tie narkotikai, kad jis paslys tiesiog, kad jam šeima taps.. nu, kad jam nebereikės mūsų... O aš jo laukiu ir aukoju savo [pabrėžtinai] gyvenimą.”

Panašiomis baimėmis dalinosi ir tyrimo dalyvės Laura bei Gabija:

„Kartais bijau, kad mmm... jis ten gyvena savo gyvenimą, su kitais eee... su kitais žmonėm ir ne visi jie geri... eee... yra visokių, geriančių, išduodančių žmonas. Aš bijau, kad jo nepakeistų tai. Aš tikrai tikiu, kad jisai taip nepadarytų, bet eee.. nu, nespjaunu į tą šulinį ir niekada gyvenime negali žinoti.” (Laura);

„<...> jeigu jis grįš ir parodys, nu, bus kažkuo pasikeitęs, aš bijojau, kad jis pasikeis ten.., kad aš jo nebepažinsiu gal.. Ir iš tikrųjų, aš to bijojau ir tuos pusę metų mes labai minimaliai bendravome ir aš irgi nežinau, kas ten buvo su juo, ką jisai labai veikė...” (Gabija).

3.2.7. Jausmų slėpimas

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tyrimo dalyvių pasakojamose istorijose išryškėjo jausmų, kuriuos patiria dėl vyro išvažiavimo dirbti į kitą šalį, tema. Daugelis žmonių jaučia: pyktį, išsiskyrimo skausmą, nerimą dėl vaikų ir tėvo santykių, ilgesį, nuoskaudą, bejėgiškumą ir baimę. Kalbėdamos apie tai, kaip reiškiasi šie jausmai, dvi tyrimo dalyvės (Gabija ir Birutė) užsiminė, kad jos nėra linkusios šių jausmų atskleisti ir pasidalinti su vyru:

„Galbūt aš visą tą laiką neverkiau dėl to, kad nu, negalėjau to daryti prie jo, aš kažkaip tai, aš manau, kad aš esu stipresnė, už savo vyrą. Ir, ir tuo metu aš tikrai buvau ir aš galvojau, kad jeigu aš palūšiu... nu, tarsi gal jį saugojau, kad tai būtų ir jam jau tas lūžis. Todėl aš buvau pasirinkus tokią poziciją, būti ta ledine...” (Gabija);

„Aš aplamai esu tokia gal... na, aš save tokia myžne vadinu, man jau, kai ten, jis pasakė, aš jaučiu, jau verkiau, atsimenu, aš jam to nerodžiau, ten naktim pasislėpus... naktim... <...> aš nenorėjau pasirodyti tokia, kažkokia neracionali, arba ten, mmm... jaučiu, kaip isterike, kad sakyčiau, jog ne, man per sunku, viskas, grįžk.” (Birutė).

Duomenų, apie kitų tyrimo dalyvių jausmų slėpimą nuo vyro, nėra. Vienos iš tyrime dalyvavusių žmonių – Aušros pasakojimas atskleidė, kad ji yra linkusi išreikšti jausmus, ypatingai pyktį, tai ji daro kaltindama vyrą:

„Nu.. mėgstu kaltinti. Mėgstu kaltinti ir ieškau kaltų..”.

3.2.8. Nerimas dėl vaikų ir tėvo santykių

Susirūpinimas, dėl to, kad vaikai daug laiko praleidžia nematydami tėvo, buvo minimas didžiosios dalies (3/4) tyrimo dalyvių pasakojimuose. Dvi iš jų (Laura ir Aušra) šiai temai skyrė itin daug dėmesio, Gabijos pasakojamoje istorijoje apie tai buvo tik užsiminta:

„Aišku, norisi, kad grįžtu greičiau dėl dukros, jis irgi taip sako...”.

Daugiausiai šia tema kalbėjo tyrimo dalyvė Laura. Dalindamasi savo patirtimi, ji emociškai minėdavo vaikus, neslėpdama sielvarto, kurį jai sukelia mintis, kad jos dukros auga be tėvo:

„Ech.. vienintelis, turbūt, kad skauda širdį dėl vaikų, kad vaikai labai mažai mato tėtį.. nes, kai tėtis grįžta, tai.. nemoku apsakyti to džiaugsmo.. ašarų, savo akyse, kiek... kiek vaikam yra svarbus tas tėtis ir kaip skaudžiai, skaudžiai jį išlydėti. Tarkim, mažoji dar nesupranta, bet didžioji.. tai.. labai šitą skaudžiai išgyvena...”, „ <...> kaip mamai, man skauda širdį, kaip mamai, kad vaikai auga be tėčio”.

Lauros refleksija apie tai, ką jiniai išgyvena dėl vaikų išsiskyrimo su tėčiu, labiau atskleidžia jos pačios skausmą – jai sunku matyti, kaip dukra išlydi tėvą. Tuo tarpu tyrimo dalyvės Aušros samprotavime apie dukrą, girdėti daugiau baimės ir susirūpinimo, kaip vyro nebuvimas namuose paveiks dukros – tėvo santykius bei dukros santykius su vyrais ateityje:

„Mmm... man tas, galbūt labiau man kyla, galbūt baimė, kad mano vaikui nebūtų, nežinau, ne tai, kad trauma, nu, bet kad jiniai nepajustų, nu, kad jiniai gyvena kaip be tėvo. Kad tikrai, ji susikurtų, nu gražius tuos santykius su vyru, nu, kad ateity lengviau būtų gyventi, nu ir kurti tuos santykius su priešinga lytim ir panašiai. Nu vat, galbūt tas, tas labiau mane gąsdina.”.

3. 3. Vyro buvimo/nebuvimo namuose įtaka žmonos kasdienei veiklai

Teminė gautų duomenų analizė atskleidė, kad tiriamųjų pasakojimuose išryškėjo tema apie vyro buvimo ir nebuvimo namuose įtaką jų kasdienei veiklai. Kalbėdamos šia tema, tyrimo dalyvės buvo linkusios savo patyrimą grupuoti į privalumus ir trūkumus. Remiantis atskleista tyrimo dalyvių patirtimi, ši tema buvo suskirstyta į tris potemes: Kasdieniai darbai ir rūpesčiai; Vyro grįžimas – šventė šeimai; Vyru išvykus – gyvenimas grįžta į vėžias.

3.3.1. Kasdieniai darbai ir rūpesčiai

Nors tyrimo dalyvės reflektuodamos apie kasdieninę veiklą, kuomet jų vyrai būna emigravę, išskyrė ir keletą privalumų, kurie detaliau bus analizuojami poskyrije: „3.3.3. Vyru išvykus – gyvenimas grįžta į vėžias“, didžiojoje jų pasakojamos istorijos dalyje skambėjo mintis, kad vyru išvykus jų gyvenime padaugėjo buitinių rūpesčių. Tokia nuomonė atsispindėjo Aušros, Lauros ir Birutės interviu metu gautuose duomenyse:

„<...> gaunasi, kad tenka daugiau tos rutinos... tokių.. nu, kasdienių, galbūt ir tų buitinių dalykų, kuriuos... galėtų atlikti vyras, jo? Kad ir, nu, nežinau, kas bebūtų - ten kažkokį ten, kad ir

kokių, nežinau, padangų keitimas ar dar kas nors, nu jo, tokius dalykus, kuriuos galėtų vyras atlikti.

<...> Kasdienius tuos buitinius reikalus atlieki vienas <...> Tau reikia pačiam eiti į parduotuvę, tau reikia pačiam vežioti vaiką.. mmm... kad negali padalinti tuos... tas pariegas, nežinau, tarpusavyje.” (Aušra);

„<...> elementarūs dalykai – suserga vaikas, lygiai taip pat tu pradedi sirgti, nes apsikreti ir tau yra šitaip blogai ir atrodo, vat būtų vyras, tada padėtų tau, kažkaip tai prikibtų.” (Laura);

„<...> aš likau viena su vaiku ir turiu rūpintis, jis serga, mes po gydytojus važinėjam, valgyt darau, visokius rūpesčius pati viena tvarkau ir man niekas nepadedą” (Birutė).

Be kasdinių rūpesčių, pusė tyrimo dalyvių (Laura ir Aušra) išskyrė ir išaugusią našlą ir atsakomybę auginant vaikus. Pastebėtina, kad šios moterys, kai vyro nėra namie, save linkusios identifikuoti su vienišomis motinomis, nors jos tiesiogiai to neįvardina, apie tokį savęs suvokimą galima spręsti iš bendro pasakojimo konteksto:

„Mes turim du vaikus, tai man reiškia tai, kad aš privalau atstoti mamą ir tėtį, nes jo, praktiškai nebūna. Aš privalau... visaip kaip tuos vaikus išauginti dorais.. eee... piliečiais, yyy.. visko išmokyti, viską parodyti, viską paaiškinti...” (Laura).

„<...> nes mano vaik.. mūsų vaikui dabar jau šešti metai eina, tai jau, nu, skaityk, jau penkti metai kai mano vyras dirba užsienyje..aaaa... per visa tą laiką... aaa... na, aš pusę, gaunasi pusę to laiko auginu vaiką pati, pati viena ir...” (Aušra).

Tai, kad tyrimo dalyvė Aušra save suvokia kaip dalinai vienišą motiną, simbolizuoja nuolat pasikartojanti frazė: „*mano vaikas*”, kurią ji, karts nuo karto, bando ištaisyti į: „*mūsų vaikas*”, tačiau didžiojoje pasakojimo dalyje ji vartoja pirmąjį variantą.

3.3.2. Vyro grįžimas – šventė šeimai

Laikotarpį, kuomet vyras yra grįžęs, tyrimo dalyvės (3/4) patiria kaip priešingą kasdienybei, kurią praleidžia jam dirbant užsienyje. Šis laikotarpis suvokiamas kaip tam tikra šventė, atostogos, laikas, kurį reikia išnaudoti:

„<...> kai vyras grįžta, vis tiek tokia būna, mūsų šeimoj, kaip, nu nežinau – kaip šventė visa laiką. Ir tas gaunasi – vyras grįžta, tą laikotarpį būna toks kaip... nu, kaip atostogos, jo?” (Aušra);

„<...> kad kai tėtis³ grįžta būna daug įspūdžių, stengiamės kažkur važiuoti, praleisti tą laiką kuo įvairiau.” (Gabija).

„Na, nes tas grįžimas, tarsi kažkoks, kažkokios atostogos, kažkoks apdovanojimas...” (Birutė).

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad veikla, kuria šeima užsiima vyriui grįžus, suvokiama kaip orientuota į poilsį, ypatingai vertinamas laikas, stengiantis kuo labiau jį išnaudoti praleidžiant kartu ir neekvojant papildomiems darbams:

„<...> nes grįžta ant trumpo laiko ir visi mes norim, mes nepasidalinam tėčiu. Mes visos pavydim, mes visos prilipusios, jis vargšas aptekęs yra dėmesiu. Ach.. Tas pats šuo, ir ta yra kalytė ir ta pati be galo myli mano vyrą, užsilipus visą laiką, nes mažytė yra tokia.” (Laura);

„<...> kai mes esam kartu, mes esam labai kartu, mes... aaa.. aš stengdavausi netgi ir darbe pasiimti atostogų. Nuo ryto iki vakaro realiai. Ir mes tikrai gerai sutariam, kai esam kartu ir mes viską veikiam” (Birutė);

„Ir kai jis grįžta, nu, aš galbūt tampa tokia labiau, galbūt, nu apleidžiu galbūt save, nu tinginė. Kad ir tokius... pradėdant, kad ir nuomų ruoša, tokiais visokiais dalykais buitiniiais, jo?” (Aušra).

Nors šis laikas tyrimo dalyvių suvokiamas kaip vertingas, Birutė teigia, kad tuo pačiu metu jai sunkiau išlaikyti kontrolę kitose gyvenimo sferose:

„<...> kai jis grįžta, atrodo, aš prarandu... tą mokėjimą organizuoti savo veiklą, kontrolę, nuosekliai atlikti savo darbą, su vaiku panašiai... Su vaiku... Na, jis tada eina vėliau miegoti, nes mes žiūrime filmus, jam daugiau viskas leidžiama, tarsi... nes, nes norime tą laiką išnaudoti.”

3.3.3. Vyriui išvykus – gyvenimas grįžta į vėžias

Dar vienas tyrime išryškėjęs žmonių patirties ypatumas, kad daugelis jų, save ir savo veiklą, kuria užsiima vyriui išvykus, vertina kaip produktyvesnę, nei jam grįžus.

„<...> kai vyras išvažiuoja.. mano.. ir aš labiau tokia... būnu.. tokia disciplinuota ir tokia subalansuota. Atrodo, nu tokia aš labai gerai įeinu į rutiną” (Aušra);

„<...> aš galvoju – nu va, dabar reikia padaryti tą, reikia, šitas laukia, eee... čia reikės jau su, su vaiku eee... čia futbolo sezonas prasideda, reikės vežinėti. Ten, žodžiu, papildomas

³ Kalbama apie vyrą, bet iš dukros perspektyvos.

pamokas vežioti, čia gerai, nes čia tiek daug kartu, na, tiek daug laiko praleidom kartu, kad atrodo, na, kai kurios mano asmeninės veiklos dėl to nukentėjo ir aš tokį kaip ir atsigavimą, tarsi...” (Birutė);

„Tuo metu, kai jo nebūna, aš gyvenu kažkokį, kitokį labiau į save nukreiptą gyvenimą” (Gabija).

Apibendrinant gautus rezultatus, galima teigti, kad atotolio šeimų žmonos, savo kasdienę veiklą suvokia, kaip priklausančią nuo to ar vyras yra grįžęs namo ar išvykęs dirbti. Didžioji dalis tyrimo dalyvių pripažįsta, kad dėl to, jog vyro dažnai nebūna namuose, joms tenka didesnė dalis atsakomybių bei darbų. Taip pat, kai kurios iš jų, yra linkusios save tapatinti su vienišomis motinomis. Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad toks, periodiškasis vyro buvimas namuose išbalansuoja jas pačias, jų kasdienę veiklą, veiklos efektyvumą bei raišką.

3.4. Santykių kaita po vyro išvykimo

Žmonų istorijose išryškėjo keli svarbūs santykių su vyru kaitos momentai, kai kurios tyrimo dalyvės (Aušra, Gabija ir Birutė) susiejo juos su vyro išvykimu. Šioje temoje buvo išskirtos: Intymumas ir romantiniai santykiai; Emocinis atstumas; Tobula žmona potemės.

3.4.1. Intymumas ir romantiniai santykiai.

Kalbėdama apie intymumą ir romantinius santykius, tyrimo dalyvė Gabija teigė, kad nuo vyro išvažiavimo pradžios jos poreikiai jiems išaugo:

„<...> trūksta kaip moteriai galų gale... to fizinio artumo. Anksčiau man to tiek nereikėjo, dabar, kai jo nebūna namie, labiau norisi ir tos romantikos ir intymių reik... nu, dalykų. Nežinau kaip jis ištvėria, išlaukia, bet man kartais atrodo, kad sunku ir kuo toliau tuo sunkiau darosi...”

Tuo tarpu Birutės pasakojime nuskambėjo mintis, kad santykiai per atstumą padeda lengviau išsaugoti intymumą:

„<...> tave mato nuolat pačią gražiausią... Na, įsivaizduokit, mes susirašinėjame, mes siunčiame vienas kitam nuotraukas, video... Na, ne paslaptis, esam jauni, reikia to se... reikia, na, tų fizinių, tų seksualinių visko... Na, tai vyksta, tas toks, visoks pasierzinimas ir daugiau, visokia vaizdine medžiaga, na nubėgi ten, apsirengi kažkaip taip gražiai, jaučiu, pasidažai,

nusifotografuoji... Nu, jis žiūri, ten jam viskas patinka, eee... grįžta pasiilgęs, čia... tiktai apie tai ir galvoji, kaip ten kas bus, susirašinėji, grįžus nespėja nusibosti per tą laiką. Visą laiką yra tas triggeris, ta aistra...”

Aušra kalbėdama apie santykių su vyru dinamiką juos vertino dviprasmiškai – vienu metu teigė, kad santykiuose daugiau romantikos ir aistros: „*galbūt romantiški, atrodo, kad lyg tai tiktai pradėjom tuos santykius*”, o vėliau ėmė teigti, kad „*galbūt pradžioj buvo daugiau tokios aistros*”, bet šiuos pokyčius ji buvo linkusi sieti ne su vyro išvažiavimu, o su vaiko gimimu. Tyrimo dalyvė Laura šia tema nekalbėjo iš viso.

3.4.2. Emocinis atstumas

Tyrimo rezultatai taip pat rodo, kad didžioji dalis tyrimo dalyvių jaučia, jog vyro išvykimas dirbti į kitą šalį neigiamai veikia jų tarpusavio santykius. Nors tyrimo dalyvė Gabija pasakodama savo, kaip žmonos istoriją, leido suprasti, kad vyro išvykimas išgelbėjo jų santykius nuo prieš tai buvusios krizės, vis dėl to, ji pripažįsta, kad tuo metu, kai vyras būna išvykęs, ji praranda su juo emocinį ryšį:

„<...> Kartais galvoju, kad, nu, kad prarandame ryšį, bet.. bet po to jis vėl atsiranda. Žinai, kai nėra tų bendrų buit.. nu, tų buitinių dalykų, apie kuriuos, kuriuos poros aptaria <...> kartais sunku prisiversti paskambinti, nes, nes atrodo turi kaip pareigą bendrauti, bet, bet realiai neturi ką pasakyti, galbūt... galbūt, net nėra to poreikio, bet turi.. ir, ir pakalbi tik, kad kalbėti, bet taip jau yra.”

Pasakodama savo istoriją, Laura taip pat teigė, jog jos santykiai su vyru labai geri, tačiau vienu metu ji prasitarė, kad atstumas turėjo ir neigiamos įtakos:

„O kai dabar, vyras išvažinėja, tai yra taip, kad, tarkim, ten du tris mėnesius aš viena su vaikais... ir... jisai grįžta dviem savaitėm, ar ten savaitei... ir man jau papildomas žmogus, nors aš jį myliu, jis mano vyras, jau jisai mane dirgina. Jau jisai ten, ne vietoj padėjo daiktą.. tai jisai j, ne vietoj kojines numetė, tai jisai pats sėdi su tuo telefonu, tai jisai per ilgai serialą žiūri ir į lovą nepareina, ko anksčiau, tarkim nebūdavo. Tu atpranti nuo žmogaus ir...”;

Daugiausiai dėmesio skyrė ir labiausiai emocinį atstumą akcentavo tyrimo dalyvė Aušra:

„<...> jis toks, nu mažiau atviras man. <...> pradžioje, nu tokie, sakau, nu tikrai, tokie emociškai tarkim galėjom kaip apsinuoginti, kažkas tokio... Kad tikrai galėjom apie viską kalbėti,

nu ir apie savo jausmus... kažkokius išgyvenimus <...> O dabar, kažkaip tarsi, sakau, nu, negaliu pasakyti, kad dalykiniai, bet tokie dalykiškesni... tie santykiai yra...”.

Tyrimas taip pat atskleidė, kad ne visos žmonos yra linkusios manyti, kad vyro emigracija pakenkė jų santykiams, tyrimo dalyvė Birutė tai vertina priešingai:

„Kaip aš ir minėjau, mūsų santykiai tikrai pakito, dabar jie tapo daug stabilesni <...> mano vyras anksčiau, nu žiauriai nemėgdavo kalbėtis telefonu, jis tik susirašinėdavo. Sakau, nu žiauriai, iki jo išvažiavimo ir po to gal metus, aš galėčiau ant rankų suskaičiuoti, kiek kartų mes buvome susiskambinę, nu... Nu kitiem gal net nenormalu tai atrodytų [juokiasi]. O kai jis išvažiavo, po kurio laiko mes pradėjom susiskambinti per Facebook’ą. Man tai buvo tooooooks įvykis.”.

3.4.3. Tobula žmona

Kai kurių tyrimo dalyvių suvokimu (Lauros ir Birutės), santykiai per atstumą jas įpareigoja būti tobula žmona. Nors tyrimo dalyvė Laura to tiesiogiai ir neįvardino, bet galima suprasti, kad už poreikio būti tobula žmona, slepiasi baimė būti paliktai. Dalindamasi savo, kaip žmonos, kurios vyras dirba kitoje šalyje, patyrimu ji prasitarė, kad nerimauja, jog vyras būdamas toli nuo jos gali ją išduoti:

„<...> jaučiu atsakomybę... mmm... jį palaikyti, kai reikia, jį paguosti, tiesiog būti tobula žmona, nes... eee... širdį tikrai skauda ir yra baisu, kad... aaa... gali atsirasti šalia kita, nes aš nesu arti jo.”.

Panaši mintis vyravo ir Birutės pasakojime:

„<...> tai jeigu jau ten su treningais vaikštai, na, va, kai jau jis grįžta sau negaliu to leisti, todėl, kad atrodo – vyras tiek mažai laiko namie aaa... praleidžia ir dabar dar, čia, tas dvi – tris savaites vaikščiosiu su tais treningais. Tad visą laiką stengiesi būti pati gražiausia, pati... ten, visokia kokio... Na, nesgi nesunku dvi savaites, ar ne? Ten kiekvieną dieną pabūti ta tobula žmona...”

Apibendrinant gautus rezultatus, galima daryti išvadą, kad visos tyrimo dalyvės, vienokiu ar kitokiu būdu, pajuto, kad vyro išvažiavimas dirbti į užsienį pakeitė jų tarpusavio santykius. Daugumai tyrimo dalyvių buvo sunku vienareikšmiškai įvardinti ar šis poveikis buvo naudingas

ar žalingas jų santykiams. Pasireiškė tendencija, kad dalis žmonių, jaučia pareigą būti tobula žmona, siekiant santykių stabilumo.

3.5. Esamos situacijos vertinimas

Pasakodamos savo, kaip žmonos istoriją, tyrimo dalyvės perteikė subjektyvų požiūrį į esamą situaciją šeimoje, kad jų vyras periodiškai dirba ir gyvena atskirai. Jų pasakojimuose atsispindėjo tai, kaip jos suvokia savo šeimą, gyvenimą, laiko tėkmę, save, kaip žmoną, kokiomis nuostatomis šioje situacijoje vadovaujasi, bei kaip ją vertina.

3.5.1. (Ne)normali pora

Nors tyrimo dalyvės tiesiogiai nekalbėjo apie tai, kaip jos vertina save ir vyrą kaip porą, iš bendro jų pasakojamos istorijos konteksto, galima daryti išvadą, kad moterys yra linkusios savo porą vertinti nepalankiai ir lygindamos ją su kitomis poromis – savąją laiko nenormalia. Apie tokią, tyrime dalyvavusių žmonių nuostatą, byloja, didžiosios daugumos tyrimo dalyvių istorijuose, pasikartojančios frazės: „*normali pora*“, „*normalus šeimyninis gyvenimas*“ kuomet jos kalba apie savo norus, svajones ir nerimą dėl to, kaip jų šeimai seksis vėl gyventi visiems kartu:

„<...> *aš norėčiau, galbūt to gyvenimo, kad mes gyventumėm kartu. Gaunasi, kaip normalios, tokios eilinės, nu šeimos.*” (Aušra);

„<...> *mes gi buvom normali pora, kartu gyvenom ir visko gi jis matęs*”, (Birutė);

„<...> *kaip mum seksis... būti ta, tokia tikra, normalia šeima*” (Gabija).

Kitas svarbus momentas, išryškėjęs tyrimo metu – kai kurios tyrimo dalyvės (Birutė ir Aušra), prieš vyro emigraciją vadovavosi nuostata, kad jos nenorėtų ir neturės tokio vyro, kuris dirbtų kitoje šalyje:

„*Ir aš visą laiką sakydavau, kad aš nenorėčiau tokio vyro, kuris, nu, kuris dirbtų užsienyje, kad nu, aš norėčiau, kad visą laiką mano vyras būtų šalia manęs*”. (Aušra);

„*Aš sau buvau pasakiusi, na, mano vyras tikrai nedirbs užsieny, na, yra pilna tokių šeimų, bet aš nematau jokios santykių perspektyvos, aš nematau...*” (Birutė).

Iš anksčiau aprašytų tyrimo rezultatų galima spręsti, kad jos ir toliau vadovaujasi šia nuostata, tiksliau, nenori, kad vyras dirbtų ir gyventų užsienyje, tačiau jaučiasi negalinčios pakeisti susiklosčiusios situacijos (žr. 3.2.5. *Bejėgiškumas*).

3.5.2. (Ne)žmona

Dar vienas ypatumas, atsiskleidęs tyrimo rezultatuose ir kalbantis apie tyrime dalyvavusių moterų subjektyvų situacijos vertinimą – tai, kad daugumai tyrimo dalyvių sunku pilnai save identifikuoti kaip žmoną, kaip moterį turinčią vyrą. Apie šį sunkumą galima spręsti iš tyrimo dalyvių (3/4) pasakojamose istorijose pasikartojančių užuomenų atsakymuose į klausimą „*Ką Jums reiškia būti žmona, kurios vyras dirba ir gyvena atskirai, užsienyje?*”

„*Nu, ką man reiškia būti žmona... Man reiškia... man reiškia būti tokia žmona, kuri... man reiškia būti žmona ir ne žmona, turbūt....*” (Gabija);

„*<...> tu kaip visada viena, be vyro... jautiesi vieniša, kaip ir turi vyrą, bet kaip ir jo neturi...*” (Laura);

„*Bent jau aš taip galvojau, kaip gal, nežinau, tapatinau, kad toks jausmas, kad kai gyveni... čia kaip, kad būtų, kad turi tą vyrą, bet iš tikrųjų, kaip ir neturi. Tas pats kaip, kad esi vienas.*“ (Aušra).

3.5.3. Nenuoseklus gyvenimo ir laiko pojūtis

Paskutinis žmonių, kurių vyrai periodiškai dirba ir gyvena kitoje šalyje, patyrimo ypatumas, atsiskleidęs jų pasakojamų istorijų analizės pagalba – daugumai tyrimo dalyvių būdingas nenuoseklus, dichotomiškas gyvenimo ir laiko skirstymas į tam tikrus etapus. Gyvenimas suvokiamas kaip persmelktas laukimo, atidėtas, nevisavertiškas:

„*Tada ir galvoji, nu kiek gyvenimo yra mano gyvenime ir kiek jo.*”; „*Na, tai nėra pilnavertis gyvenimas.*” (Birutė);

„*<...> nu kaip čia dabar pasakius, tokie kaip... kaip tokios, gyvenimo atkarpos tokios. Gyveni tokį atskirą gyvenimą, paskui kartu*” (Aušra);

„*<...> nes mum, iš dalies [šypteli] ir tinka, tas toksai, tarpinis gyvenimas atskirai*” (Gabija).

Tyrimo dalyvės teigia, kad jos laukia, jog laikas greičiau prabėgtų:

„Aš aplamai, svajoju kiekvieną dieną, kad tie metai greičiau prabėgtų, kad pagaliau visi kartu”,

panašiai jaučiasi ir Aušta:

„<...> nu vis tiek, kai manęs paklaustų, tiktai dabar to laukimo tokioj būsenoj, kad vyras... Nu, kad mes vis tiek gyvenam, aš gyvenu su tokia viltim, kad vyras kažkada, nu vis tiek, nu... pakeis tą darbą”.

Tuo tarpu, tyrimo dalyvės Birutės refleksija atskleidžia apmaudą, kad nesibaigianti laukimo būseną itin paspartina laiko ir gyvenimo tėkmę:

<...> Realiai, gaila to laiko... labai gaila.. nes jisai taip greitai eina... <...> Realiai, aš galvoju, kad kai vyras mano gyvena atskirai, tai vienas iš baisiausių dalykų, kad... Tai labai pagreitina laiko tėkmę. Jis ir taip greitai bėga, bet, būtent, kai jis išvažinėja, tas laikas tiesiog sprogsta. Išvažiavo – grįžo, išvažiavo – grįžo, išvažiavo – grįžo... Taip eina metai, na, kuriuos mes prarandame iš savo gyvenimo... Kad taip eina metai, nes tu, na, tuos metus nuolatos matuoji, tą laiką... Tu visada, tarsi lauki, kad jis greičiau praeitų”.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo rezultatai atskleidė, jog žmonių, kurių vyrai periodiškai gyvena ir dirba kitoje šalyje, patyrimo vyrauja nenuoseklus laiko ir gyvenimo tėkmės suvokimas. Jos yra linkusios neigiamai vertinti esamą šeiminių situaciją – save ir vyrą laiko kitokia pora. Pora, kurioje buvimas žmona, arba vyro turėjimas, jaučiamas tik dalinai.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Mokslinės literatūros apžvalgoje aptartos pagrindinės temos ir tyrimai, susiję su šeimos sampratos transformacija, santykių kaitos atotolio šeimose dinamika bei atotolio šeimų žmonių patyrimu, yra susiję su atlikto tyrimo rezultatais ir juos papildo.

Literatūros apžvalgoje pateikta šeimos sampratos pokyčių analizė atskleidė, kad šeimos ir jos sampratos reikšmės suvokimas patiria reikšmingas transformacijas. Tai lemia visuomenėje kintančios vertybės, auganti finansinio stabilumo ir vartotojiško pajėgumo svarba, kas neišvengiamai daro įtaką žmonių prioritetų paskirstymui bei priimamiems pasirinkimams (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Arnett, 2002; Beck ir Beck-Gersnstein, 2013). Šio tyrimo rezultatai patvirtina šias tendencijas, atskleisdami, kad vyro pasirinkimas išvykti dirbti į kitą šalį, didžiąja dalimi, buvo priimtas, kaip finansinių problemų sprendimo būdas, nors dauguma žmonių tai suvokia kaip keliantį iššūkius šeimai ir joms pačioms, sprendimą.

Nepaisant to, tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad vyro išvykimas dirbti ir gyventi į kitą šalį, nėra suvokiamas kaip vien tik finansinių sunkumų sprendimo būdas. Remiantis tyrimo dalyvių pasakojimais, sprendimą lėmė ir kitos priežastys: skubota santykių pradžia, padidėjusi atsakomybė atsiradus vaikui, pablogėję santykiai su sutuoktiniu, pabėgimas iš santykių krizės. Tuo tarpu, mokslinėje literatūroje atrasti tyrimų, kurie analizuotų apsisprendimą emigruoti lėmusias priežastis nepavyko rasti.

Literatūros apžvalgoje taip pat buvo aptarti poros santykių dinamikos kaitą analizuojantys tyrimai (Aguila, 2011; Jimenez, 2011; Jurkane-Hobein, 2015). Šie tyrimai atskleidė, kad didėjant fiziniam atstumui tarp partnerių, taip pat didėja ir jaučiamas emocinis atstumas (Jimenez, 2011), o santykių per atstumą pasekmėje, poros yra linkusios fizinį atstumą kompensuoti aktyviau bendraudamos naujų technologijų pagalba, kurios yra vienas pagrindinių, tokio tipo santykius išlaikančių, priemonių (Jimenez ir Asendorpf; 2010; Aguila, 2011). Tuo tarpu Mendiburo (2018) tyrimas parodė, kad žmonoms, kurių vyrai dirba ir gyvena užsienyje, susiformuoja nauji savarankiškumo ir įgalinimo jausmai, kurie išlieka ir vyrui grįžus, kas savo ruožtu, sukelia vyro reintegracijos į šeimą problemas. Atliktas tyrimas, iš dalies patvirtino, šių tyrimų rezultatus.

Teminė analizė atskleidė, kad dalis (3/2) tyrime dalyvavusių moterų jaučia atsiradusį emocinį atstumą su vyru bei neigiamą santykių kaitą. Tuo tarpu, tema, apie padidėjusią naujų technologijų svarbą sutuoktinių santykiams, nebuvo išskirta, kaip ir vyro reintegracijos problemos.

Vis dėl to, svarbu paminėti, kad tyrimo rezultatai atskleidė, jog tyrimo dalyvės jaučia, kad vyrai išvykus jų veikla tampa labiau organizuota bei efektyvesnė, kas dalinai sutampa su tyrimais, kurie išskyrė moters savarankiškumo ir įgalinimo išaugimą, kaip vyro emigracijos pasekmę (Azhar ir Ahmad, 2007; Nagla, 2008; Mendiburo, 2018).

Atliktame tyrime, taip pat atsiskleidė, kad pusės tyrimo dalyvių patyrime vyrauja poreikis būti „Tobula žmona“. Po šiuo poreikiu slepiasi baimė būti paliktai, siekiamybė išlaikyti santykių stabilumą. Panaši mintis skambėjo ir Hubinger, Parker ir Clavarino (2002) bei Parkes, Carnell ir Farmer (2005) tyrimuose, kurių išvadose buvo teigiama, kad daugelis atotolio šeimų žmonių, savo santykius su vyru apibūdina kaip iškreiptus ir idealizuotus. Kadangi moterys žino, kad vyras namie bus tik ne ilgą laiko tarpą, vengia priekaištai, rodyti neigiamų emocijų, aiškintis sunkumų, dėl šių priežasčių tas laiko tarpas, kuomet šeima būna kartu, praleidžiamas tam tikroje euforijoje ir nerealistiškoje santykių idilėje (Hubinger, Parker ir Clavarino, 2002; Parkes, Carnell ir Farmer, 2005). Tačiau šiuose tyrimuose nebuvo užsiminta apie baimę prarasti vyrą, kuri atsiskleidė atlikto tyrimo metu.

Pasakodamos savo, kaip žmonos istoriją, tyrimo dalyvės daug dėmesio skyrė išaugusios naštos auginant vaikus, kasdienių rūpesčių temoms. Šie rezultatai sutapo su Mendiburo (2018) tyrimo rezultatais – kad partnerio nebuvimas suponuoja padidėjusių atsakomybių našta ir dėl to kylantį nepasitenkinimą žmonių kasdienybėje.

Pasakodamos savo, kaip žmonos istoriją, tyrimo dalyvės neskatinamos ir tiesiogiai neklausinėjamos intuityviai priėjo ir didžiąją laiko dalį skyrė vyro emigracijos ir su tuo susijusių išgyvenimų temai. Tai atskleidžia, kad ši tema žmonoms yra aktuali, jos linkusios ja kalbėti ir dalintis su tuo susijusiais jausmais. Tai patvirtina tyrimo aktualumą bei atotolio šeimų žmonių patyrimo subjektyvę svarbą joms pačioms.

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad nors atotolio šeimų žmonos yra linkusios adaptuotis prie to, kad jų vyrai periodiškai nebūna namie ir dauguma su tuo susijusių jausmų laikui bėgant kinta, bejėgiškumo jausmas ir įvairios nuoskaudos išraiškos žmonių patyrime išlieka visą laiką.

Paskutinėje literatūros apžvalgos dalyje, dėmesys buvo sutelktas į žmonių, kurių vyrai periodiškai nebūna namuose (karininkų, jūreivių, dirbančių naftos platformose ir pan.) patyrimą aprašančius kokybinius tyrimus (Hubinger, Parker ir Clavarino, 2002; Parkes, Carnell ir Farmer, 2005; Gambardella, 2008; Warner, Appenzeller, Warner ir Grieger, 2009; Smith-Osborne ir Jani, 2014). Tyrimai sutapo su atlikto tyrimo rezultatais šiais aspektais:

1) Tyrimo rezultatai atskleidė, kad moterų, kurių vyrai periodiškai dirba ir gyvena užsienyje patyrimė vyrauja įvairios pykčio išraiškos, išsiskyrimo skausmo, vienišumo, apmaudo, skriaudos, nerimo, ilgesio, bejėgiškumo ir baimės jausmai. Panašūs rezultatai buvo gauti Smith-Osborne ir Jani (2014) atliktame tyrime, analizuojančiame dislokuotų karininkų žmonių patyrimą. Vis dėl to, Smith-Osborne ir Jani tyrime nebuvo nieko užsiminta apie nuoskaudą, o šiame tyrime ją paminėjo didžioji dalis tyrimo dalyvių. Pastebėtina, kad Smith-Osborne ir Jani tyrime baimės jausmas buvo siejamas su nerimu, kad vyrui kažko neatsitiktų (jo saugumu), tuo tarpu šiame tyrime baimė siejama su nerimu dėl ateities ir vyro pasikeitimu bei išdavyste.

2) Pasakodamos savo, kaip žmonos istoriją, tyrimo dalyvės perteikė subjektyvų požiūrį į esamą situaciją šeimoje, kad jų vyras periodiškai dirba ir gyvena atskirai. Jų pasakojimuose atsispindėjo tai, kaip jos suvokia savo šeimą, gyvenimą, laiko tėkmę, save, kaip žmoną, kokiomis nuostatomis šioje situacijoje vadovaujasi, bei kaip ją vertina. Rezultatai atskleidė, kad daugumai tyrimo dalyvių būdingas nenuoseklus, dichotomiškas gyvenimo ir laiko skirstymas į tam tikrus etapus. Gyvenimas suvokiamas kaip persmelktas laukimo, atidėtas, nevisavertiškas. Panašūs rezultatai gauti Parkes, Carnell ir Farmer (2005) atliktame tyrime, kuriame teigiama, kad moterys apibūdina savo gyvenimą vartodamos sąvokas – „du gyvenimai“, „gyvenimas laukiant“, „gyvenimas periodais/dekadomis“ – gyvenimas su vyru, gyvenimas jo laukiant ir gyvenimas be jo.

Hubinger, Parker ir Clavarino (2002) teigia, kad itin dažnai, atotolio šeimų žmonoms pasireiškia „intervalinio/su pertrūkiais vyro sindromas“ (angl. intermittent husband syndrome), kuris pasireiškia šiais pagrindiniams simptomams: nerimu, depresija ir seksualiniais sunkumais, kylantiems dėl pasikartojančių sutuoktinių išsiskyrimų ir susibūrimų. Atlikto tyrimo rezultatai neatskleidė tyrimo dalyvių depresiškumo, jos taip pat neužsiminė turinčios seksualinių sunkumų, o nerimas buvo siejamas su išgyvenimais dėl vaikų ir tėvo santykio, todėl duomenų apie tokio sindromo pasireiškimą tyrimas neatskleidė.

Tyrimo atlikimo metu ir po jo buvo pastebėta keletas tyrimo ribotumų, kurių detalesnė analizė galėtų padėti jų išvengti ateities tyrimuose.

Pirmiausia, svarbu pastebėti, kad pasirinkta kokybinė tyrimo strategija neleidžia daryti plačių apibendrinimų, nes maža tyrimo dalyvių imtis. Dėl šios priežasties gauti tyrimo rezultatai pristatomi tik aprašomos tyrimo dalyvių grupės kontekste. Ateities tyrimuose tikrai reiktų didinti tyrimo dalyvių skaičių, siekiant konkretesnių, universalesnių apibendrinimų.

Organizuojant tyrimo strategiją bei ieškant tyrimo dalyvių, buvo vadovautasi tam tikrais kriterijais, siekiant homogeniškumo: tyrimo dalyvės turėjo būti moterys, gyvenusios su vyru santuokoje ne mažiau kaip 1 metus iki vyru išvykstant dirbti į kitą šalį. Jų vyras turėjo dirbti užsienyje daugiau nei 2 metus, nepaisant to, kaip dažnai jis grįžta atostogų. Taip pat buvo nuspręsta, kad tyrimo dalyvės turi turėti bent vieną vaiką, kuris gimė prieš tai, kai vyras išvyko dirbti į kitą šalį.

Tyrimo dalyvių paieškos procese paaiškėjo, kad šie kriterijai labai apriboja paieškos procesą ir potencialių tyrimo dalyvių skaičių. Labai didelė jų dalis atkrito, nes tyrime galėjusios dalyvauti moterys su esamu vyru susituokė tuo metu, kai jis jau dirbo užsienyje. Kiek vėliau paaiškėjo, kad siekis susitaupyti vestuvėms buvo dažna priežastis vyro išvykime. Todėl ateities tyrimuose reikėtų įtraukti į tyrimą ir tas poras, kurios kohabituoja arba susituokė vėliau.

Kitas atlikto tyrimo ribotumas – nebuvo ženklus amžiaus skirtumo tarp tyrimo dalyvių vaikų, t.y. visos jos augino vaikus, kurių amžius siekė iki 8 metų. Būtų įdomu atskleisti ar egzistuoja skirtumai žmonių patyrimo, kurios augina paauglius ir mažamečius vaikus. Greičiausiai dėl šios priežasties nei viena iš tyrimo dalyvių neužsiminė apie tai, kaip periodiškai vyro išvykimas dirbti į kitą šalį, veikia jų vaikų elgesį ar savijautą, nors tokios temos buvo tikėtasi, kadangi akademinėje bendruomenėje tai populiarus ir vis daugiau tyrimų susilaukianti tema. Užsienio (Bougher, 2009; Valtolina ir Colombo, 2012; Antman, 2013; Botezat ir Pfeiffer, 2014) ir lietuvių (Rupšienė ir Plavinskienė, 2005; Juozeliūnienė, Kanapienė ir Kazlauskaitė, 2008; Giedraitytė ir Bieliauskaitė, 2010; Stankūnienė, 2015) mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad vieno arba abiejų tėvų emigracija, namuose likusiems vaikams, sukelia įvairaus konteksto problemas, kurios pasireiškia skirtingu būdu. Tokios vaikų elgesio problemos turėtų apsunkinti ir jų mamų kasdienybę, atskleisti su tuo susijusius išgyvenimus.

Kokybinis tyrimas buvo atliekamas pirmą kartą, iki tol tyrėja atliko tik kiekybinius tyrimus, todėl jo metu pasireiškė duomenų apdorojimo patirties ir įgūdžių stoka. Po tyrimo atlikimo, kilo minčių kaip ateityje lengviau ir produktyviau organizuoti duomenų apdorojimo procesą, atrasta tam atlikti padedančių kompiuterinių programų pagalba (virtualūs temų žemėlapiai). Todėl ateities tyrimuose procesas turėtų būti paprastesnis ir jame lengviau susigaudoma.

Planuojant tolimesnes tyrimų gaires išskyla keletas idėjų: pirmiausiai, siekiant kuo išsamiau atskleisti žmonių iš atotolio šeimų patyrimą itin svarbu, kad tyrimo dalyvės būtų reflektyvios joms kylančių jausmų atžvilgiu. Ateities tyrimuose būtų tikslinga atrinkti tokias tyrimo dalyves, kurios

gebėtų išsamiai kalbėti apie jausmus, žinotų jų išraiškas, juos diferencijuotų. Antra, siekiant atskleisti žmonių, kurių vyrai periodiškai dirba ir gyvena kitoje šalyje, jausmų bei patyrimo dinamiką būtų naudinga atlikti tęstinį (longitudinį) tyrimą. Toks tyrimas būtų atliekamas keliais etapais – atliekant interviu su žmonėmis jų vyrų išvykimo pradžioje, po vienerių ir po dviejų metų.

IŠVADOS

1. Tyrimo dalyvių pasakojamose savo, kaip žmonos istorijose išryškėjo 5 pagrindinės temos, atskleidžiančios tyrime dalyvavusių žmonių iš atotolio šeimų patyrimą. Pirmoje temoje, „*Vyro išvykimas – būdas įveikti iškilusius sunkumus*“, atsiskleidė, kad tyrimo dalyvės, vyro išvykimą dirbti į kitą šalį, suvokia kaip tuo metu atrodžiusį tinkamiausią iškilusių sunkumų sprendimo būdą. Nors įprasta manyti, kad vyro emigracija dažniausiai lemia finansiniai sunkumai, tyrimo rezultatai atskleidė, kad tokį sprendimą gali nulemti ir daugiau tarpusavyje persipynusių priežasčių: skubotas šeimos sukūrimas, padidėjusi atsakomybė gimus vaikui, sunkumai, o kartais net krizė, sutuoktinių santykiuose.

Antra tema, atsiskleidusi tyrimo dalyvių pasakojimuose – „*Jausmai kylantys dėl vyro išvykimo*“. Kalbėdamos šia tema, tyrimo dalyvės tiesiogiai įvardino, arba apie kilusius jausmus buvo galima spręsti iš jų pasakojimo konteksto, įvairias kylančio pykčio išraiškas, išsiskyrimo skausmą bei jo dinamiką, ilgesį, nuoskaudos išraiškas, bejėgiškumą, baimę ir nerimą dėl vaikų ir tėvo santykių.

Dar viena, trečia tyrime išryškėjusi tema – „*Vyro buvimo/nebuvimo namuose įtaka žmonos kasdieniai veiklai*“. Temoje atsiskleidė, kad tyrimo dalyvės, dėl vyro išvykimo dirbti į kitą šalį, jaučia padidėjusią našta auginant ir auklėjant vaikus, atliekant kasdienes darbus. Tuo tarpu, vyro grįžimas namo yra suvokiamas kaip šventė šeimoje, šis laikotarpis skiriasi nuo įprasto žmonių gyvenimo ritmo, kuomet vyras yra išvažiuojęs. Tą laiko tarpą kai vyras yra išvykęs dirbti į kitą šalį, žmonos save suvokia kaip efektyvesnes ir labiau organizuotas atliekant įvairius darbus.

Kalbėdamos ketvirta, tyrime atsiskleidusia tema – „*Santykių kaita po vyro išvykimo*“, kai kurios tyrimo dalyvės buvo linkusios teigti, kad atstumas padeda išlaikyti intymumą ir romantinius santykius. Vis dėl to, dauguma tyrime dalyvavusių žmonių mano, kad vyro emigracija paskatino atsirasti emocinį atstumą santykiuose su vyru. Dalis tyrime dalyvavusių moterų pripažino, kad vyrui išvykus, jos jaučia poreikį būti tobula žmona. Jų pasakojimų kontekste atskleidė, kad toks noras kyla dėl baimės būti paliktai.

Penktoje temoje – „*Esamos situacijos vertinimas*“, tyrimo dalyvės perteikė savo subjektyvų požiūrį į esamą šeiminių situaciją. Gyvenimą ir laiko tėkmę jos interpretuoja kaip persmelktus laukimo ir suskirstytus į vyro grįžimo ir išvykimo etapus. Jų nuostatos į atotolio tipo šeimas ir poras turi neigiamą konotaciją.

2. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad periodiškai vyro išvykimas dirbti ir gyventi į kitą šalį paveikė tyrime dalyvavusių moterų gyvenimą bei savijautą. Atotolio šeimos žmonoms pasikartojantis išsiskyrimai su vyru sukelia daug nemalonių jausmų, tokių kaip – pyktis, išsiskyrimo skausmas, nerimas, ilgesys, nuoskauda, bejėgiškumas ir baimė. Jų patyrimas pasižymi šių jausmų išgyvenimu bei, kai kuriais atvejais, polinkiu juos slėpti nuo vyro.

Patyrimui taip pat būdingas padidėjusios atsakomybės ir kasdienių rūpesčių išgyvenimas, kasdienės veiklos organizavimas, priklausomai nuo to ar vyras grįžęs namo, ar išvykęs. Be to, žmonos, kurių vyrai periodiškai dirba ir gyvena kitoje šalyje, yra linkusios savo santykius su vyru vertinti, kaip patiriančius kaitą, dėl vyro emigracijos.

3. Tyrime atsiskleidė, kad didžioji dalis tyrimo dalyvių, vyro išvykimą dirbti ir gyventi į kitą šalį, vertina neigiamai. Moterims toks sprendimas nebuvo priimtinas, tačiau jos nematė kitos išeities, jautėsi bejėgės. Pirmieji išsiskyrimo kartai vertinami kaip emociškai skausmingi ir sunkūs. Viena tyrimo dalyvė teigė, kad dar prieš vyro išvažiavimą labai išgyveno, ji nesuvokė, kaip bus įmanoma gyventi atskirai, o jam išvykus, buvo sunku tuo patikėti, atrodė, kad jis tuoj grįš. Tyrime dalyvavusios žmonos, pripažino, kad jautė įvairias pykčio išraiškas be to, daliai jų, kilo dvejonų – ar verta būti žmona vyro, kuris daug laiko praleidžia būdamas toli nuo namų.

4. Tyrimo dalyvių patirtys atskleidė, kad išsiskyrimo skausmas bėgant laikui mažėja, prie jo priprantama. Didžiąjai daliai tyrimo dalyvių išlydėti vyrą tampa vis lengviau. Dar vienas jausmų kaitą atspindintis ypatumas, išryškėjęs tyrimo rezultatuose – žmonos, kurių vyrai dirba kitoje šalyje, po kurio laiko ima jausti baimę dėl to, kaip joms seksis gyventi su vyru, kai jis visam laikui grįš į Lietuvą. Ši baimė apima nerimą dėl finansinės padėties ir santykių su vyru. Bėgant laikui, tyrimo dalyvės taip pat patiria nerimą dėl vaikų ir vyro santykių bei jaučiamo atsiradusio emocinio atstumo su vyru.

LITERATŪRA

- Aguila, A. P. N. (2011). Living long-distance relationships through computer-mediated communication. *Social Science Diliman*, 20(1), 84–101.
- Antman, F. M. (2013). The impact of migration on family left behind. *International Handbook on the Economics of Migration*, 2–24.
- Arnett, J. J. (2002). The psychology of globalization. *American Psychologist*, 57(10), 774–783.
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1(3), 385–405 .
- Aronson, J. (1995). A pragmatic view of thematic analysis. *The Qualitative Report*, 2(1), 1–3 .
- Azhar, I. A. K. (2008). Overseas Migration and Its Socio-economic Impacts on the Families Left Behind in Pakistan: A Case Study in the Province Punjab, Pakistan. *Kassel university press*, 6, 1–135.
- Batuchina, A. (2015). *Vaikų migravimo fenomenologinis tyrimas*. (Klaipėda: Klaipėda University. Doctoral dissertation).
- Bhugra, D., & Becker, M. A. (2005). Migration, cultural bereavement and cultural identity. *World Psychiatry*, 4(1), 18–23.
- Belch, M. A., & Willis, L. A. (2002). Family decision at the turn of the century: has the changing structure of households impacted the family decision-making process? *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*, 2(2), 111–124.
- Bengtson, V., Giarrusso, R., Mabry, J. B., & Silverstein, M. (2002). Solidarity, conflict, and ambivalence: Complementary or competing perspectives on intergenerational relationships? *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 568–576.
- Bengtson, V. L. (2001). Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 1–16.

- Beržinskienė, D., Kairienė, S. ir Virbickaitė, R. (2009). Analysis of migration as the element of demographic changes in the Europe an union context. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(15), 13–20.
- Borraz, F., Pozo, S., & Rossi, M. (2010). And what about the family back home? International migration and happiness in Cuenca, Ecuador. *Journal of Business Strategies*, 27(1), 7.
- Botezat, A., & Pfeiffer, F. (2014). The Impact of Parents Migration on the Well-Being of Children Left Behind—Initial Evidence from Romania. *ZEW-Centre for European Economic Research Discussion Paper*, 14(029), 1–13.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Bryceson, D., & Vuorela, U. (2002). The transnational family: New European frontiers and global networks. Oxford: *Berg Publishers*, 31–59.
- Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. London: Sage, 2–22.
- Charmaz, K., & Belgrave, L. (2012). Qualitative interviewing and grounded theory analysis. *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*, 2, 347–365 .
- Cliquet, R. (2003). Major trends affecting families in the new millennium: Western Europe and North America. *Major Trends Affecting Families: A Background Document*. 1–26.
- Čiužas, A. (2007). Lietuvos gyventojų emigracija, jos priežastys ir pasekmės. *Mokslinių straipsnių rinkinys: Lietuva Europos Sąjungoje: laimėjimai ir problemos*, 244–257.
- Du, F. The impact of migration on marital instability: evidence from China. Inner Mongolia University, China, 2–19.
- Dulskienė, A. (2014). *Šeimų, patiriančių trumpalaikę emigraciją, pagalbos naratyvai*. (Vilnius: Vytautas Magnus University. Doctoral dissertation).
- Fromm, E. (2005). Turėti ar būti. *Kaunas: Verba Vera*.
- Furman, M., Joseph, N., & Miller-Perrin, C. (2018). Associations Between Coping Strategies, Perceived Stress, and Health Indicators. *Psi Chi Journal of Psychological Research*, 23(1), 61–70.

- Gaigalienė, M. (2001). Šeimos funkcijų supratimo sąlygiškumas. *Pedagogika*, 50–59.
- Gambardella, L. C. (2008). Role-exit theory and marital discord following extended military deployment. *Perspectives in Psychiatric Care*, 44(3), 169–174.
- Garcia, D., Al Nima, A., & Kjell, O. N. (2014). The affective profiles, psychological well-being, and harmony: environmental mastery and self-acceptance predict the sense of a harmonious life. *PeerJ*, 2(259), 2–22.
- Giedraitytė, M. ir Bieliauskaitė, R. (2010). Vaikų, kurių tėvai išvykę iš Lietuvos, elgesio ir emocijų sunkumai: palyginimas su Lietuvos reprezentacinės imties duomenimis. *International Journal of Psychology: a Biopsychosocial Approach*, 7, 9–28.
- Guttman, J., & Lazar, A. (2004). Criteria for marital satisfaction: does having a child make a difference? *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 22(3), 147–156.
- Herman, E. (2006). Migration as a family business: The role of personal networks in the mobility phase of migration. *International Migration*, 44(4), 191–230.
- Hubinger, L., Parker, A. W., & Clavarino, A. (2002). The Intermittent Husband. Impact of home and away occupations on wives/partners. In *Queensland Mining Industry Health and Safety Conference 2002*, 81–91.
- Jakšukaitė–Svarychevskyy, Ž. (2009). *Šeima ir emigracija kaip socialinis reiškinys* (Vilnius: Lithuanian University of Educational Sciences. Doctoral dissertation).
- Jimenez, F. V. (2011). *The regulation of psychological distance in long-distance relationships* (Berlin: Humboldt University of Psychology Sciences. Doctoral dissertation).
- Jimenez, F. V., & Asendorpf, J. B. (2010). Shared everyday decisions and constructive communication: Protective factors in long-distance romantic relationships. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships*, 4(2), 157–182.
- Juozeliūnienė, I. (2013). The development of the outline for migrant family research: The case of Lithuania. *Journal of Comparative Family Studies*, 44(6), 749–763.
- Juozeliūnienė, I. ir Leonavičiūtė, Ž. (2009). Atotolio šeima daugiavietiškumo požiūriu. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1, 81–98.
- Juozeliūnienė, I., Kanapienė, L., ir Kazlauskaitė, A. (2008). Atotolio šeima: nauja užduotis šeimos sociologijai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 21, 118–134.

- Jurkane–Hobein, I. (2015). Imagining the absent partner: Intimacy and imagination in long-distance relationships. *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, 8(1), 223–241.
- Jurkane–Hobein, I. (2015). *I Imagine You Here Now: Relationship Maintenance Strategies in Long-Distance Intimate Relationships* (Acta Universitatis Upsaliensis. Doctoral dissertation).
- Kaniušonytė, G., Truskauskaitė, I. ir Gervinskaitė, L. (2012). Psichologinės migracijos pasekmės šeimai. Vaikų emocinių ir elgesio sunkumų prevencija. 5–57.
- Kasnauskienė, G. (2006). *Demografijos pagrindai*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Kazlauskienė, A. (2006). Protų nutekėjimo priežastys ir tendencijos: Lietuvos atvejis. (Kaunas: Kaunas University. Doctoral dissertation).
- Kazlauskaitė, A. ir Juozeliūnienė, I. E. (2014). *Atotolio šeima emigracijos kontekste (socialinės dokumentikos laidos „Emigrantai“ ir vaikų laiškų sociologinė analizė)*. (Vilnius: Vilnius University. Doctoral dissertation).
- Kenkel, W. F. (1961). Husband-wife interaction in decision making and decision choices. *The Journal of Social Psychology*, 54(2), 255–262.
- Kolbergytė, A. (2016). *Suaugusiųjų saviugda kaip transformuojantis ugdymasis*. (Vilnius: Mykolas Romeris University. Doctoral dissertation).
- Konzett-Smoliner, S. (2016). Return migration as a "family project": exploring the relationship between family life and the readjustment experiences of highly skilled Austrians. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(7), 1094–1114.
- Kofman, E. (2004). Family-related migration: a critical review of European Studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(2), 243–262.
- Krzyżowski, Ł., Slany, K., ir Ślusarczyk, M. (2017). Care Issues in the Transnational Families. A Polish Research Review. *Polish Sociological Review*, 3(199), 367–381.
- Lamb, M. E., & Bougher, L. D. (2009). How does migration affect mothers' and fathers' roles within their families? Reflections on some recent research. *Sex Roles*, 60(7-8), 611–614.
- Leliūgienė, I., Rupšienė, L. ir Plavinskienė, L. (2005). Tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaka vaikų socializacijai. *Specialusis ugdymas*, 1(12), 35–44.
- Loue, S., & Sajatovic, M. (2011). *Encyclopedia of Immigrant Health*. Springer Science & Business Media, 631–634.
- Malik, M. M., & Aftab, R. (2015). Psychosocial impact of male migration on the women left behind. *Journal of Gender & Social Issues*, 14(1), 2–18.

- Mangalam, J. J. (1968). *Human Migration: A guide to migration literature in English, 1955–1962*. University Press of Kentucky. 2 – 200.
- Marnocha, S. (2012). Military wives' transition and coping: Deployment and the return home. *ISRN Nursing*, 1–8.
- Markšaitytė, R. (2010). *Psichologinių ir socialinių charakteristikų svarba lietuvių emigraciniams ketinimams bei emigravimui* (Vilnius: Vytautas Magnus University. Doctoral dissertation).
- Maslauskaitė, A. ir Stankūnienė, V. (2007). Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. *Vilnius: Mokslo aidai*.
- Mavrokonstantis, P. (2015). Modern Family: Female Breadwinners and the Intergenerational Transmission of Gender Norms, 1–40.
- McAuliffe, M., & Ruhs, M. (2017). World Migration Report 2018. *Geneva: International Organization for Migration*. 13–95.
- McCarthy, J. R., Edwards, R. (2011). Transnational Families. Key Concepts in Family Studies. London: *SAGE Publications*, 1–9.
- McGregor, S. L. (2010). *Well-being, wellness and basic human needs in home economics*. McGregor Consulting Group. 2–31.
- McNulty, Y. (2015). Till stress do us part: The causes and consequences of expatriate divorce. *Journal of Global Mobility*, 3(2), 106–136.
- Mendiburo, A. D. (2018). Adapting Spousal Relations and Transnational Family Structures: Responses to Mexican-Canadian Seasonal Agricultural Migration. *Norteamérica*, 13(2), 4–19.
- Merkys, G., Baršauskienė, V., & Antinienė, D. (2006). Lietuvos studentų emigracinės nuostatos ir jas lemiantys veiksniai. *Baltic Journal of Sport and Health Sciences*, 3(62), 36–41.
- Mette, J., Robelski, S., Kirchhöfer, M., Harth, V., & Mache, S. (2019). Living the 14/14 Schedule: Qualitative Analysis of the Challenges and Coping Strategies among Families of Offshore Wind Workers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(2), 2–19.
- Mikolionienė, S., Mitrikas, A. A. ir Maslauskaitė, A. (2003). Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

- Molla, A. (2015). Economy-migration, cause and consequence which increases the number of divorces. *European Scientific Journal, ESJ*, 11(10), 153–160.
- Mushtaq, R., Khalily, M. T., & Gul, S. (2017). Determinants of depression anxiety stress among left behind families in Azad Jammu & Kashmir. *Pakistan Armed Forces Medical Journal*, 67(3), 472–477.
- Nagla, M. (2008). Male migration and emerging female headed families. *Asian Women*, 24(1), 1–23.
- Naulickaitė, I. ir Melinikas, B. (2015). Emigracijos iš Lietuvos procesai ekonomikos globalizacijos sąlygomis. *Science: Future of Lithuania*, 7(2), 221–237.
- Parkes, K. R., Carnell, S. C., & Farmer, E. L. (2005). ‘Living two lives’ Perceptions, attitudes and experiences of spouses of UK offshore workers. *Community, Work and Family*, 8(4), 413–437.
- Pessar, P. R., & Mahler, S. J. (2001). *Gender and transnational migration*. University of Oxford. Transnational Communities Programme, 2–30.
- Povilonytė, I. (2008). *Emigracijos įtaka mokyklos ir šeimos partnerystei* (Lithuanian University of Educational Sciences. Doctoral dissertation).
- Radó, M. K., Bari, D., Fehér, K., Duráczy, B., & Horzsa, G. (2016). Distant love by Ulrich Beck and Elisabeth Beck–Gernsheim. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 7(1), 125–130.
- Rudžinskienė, R. ir Paulauskaitė, L. (2014). Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padariniai šalies ekonomikai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 8, 62–78.
- Sakız, H. (2015). Establishing an Inclusive Psychology of Migration: An Alternative Model. *The Journal of Migration Studies*, 1, 150–175.
- Schmalzbauer, L. (2004). Searching for wages and mothering from afar: The case of Honduran transnational families. *Journal of Marriage and Family*, 66(5), 1317–1331.
- Shihadeh, E. S. (1991). The prevalence of husband-centered migration: employment consequences for married mothers. *Journal of Marriage and the Family*, 53(2), 432–444.
- Shukla, A. A. (2013). Critical analysis of definitions of family in literature and the changes in the nature of family relationships in the contexts of urbanization and industrialization. Prieiga internete:

<https://www.researchgate.net/publication/271407628> A CRITICAL ANALYSIS OF DEFINITIONS OF FAMILY IN LITERATURE AND THE CHANGES IN THE NATURE OF FAMILY RELATIONSHIPS IN THE CONTEXTS OF URBANIZATION AND INDUSTRIALIZATION

Sinha, B. (2005). Human migration: concepts and approaches. *Foldrajzi Ertesito*, 3–4 .

Sipavičienė, A. (2006). Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė. *Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas*.

Sipavičienė, A. ir Stankūnienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų (e) migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. *Filosofija. Sociologija*, 22(4), 323–333.

Sluzki, C. E. (1979). Migration and family conflict. *Family Process*, 18(4), 379–390.

Smith-Osborne, A., & Jani, J. (2014). Long Distance Military and Civilian Relationships: Women's Perceptions of the Impact of Communication Technology and Military Culture. *Military Behavioral Health*, 2(4), 293–303.

Stankūnienė, V., Jasilionienė, V. ir Jančaitytė, R. (2005). Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo priešitaros: kolektyvinė monografija. *Vilnius: Socialinių tyrimų institutas*.

Stankūnienė, V., Jonkarytė, A., ir Mitrikas, A. A. (2003). Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. *Filosofija. Sociologija*, (2), 51–58.

Tejada, L. J. (2013). *Kin and Kilometers: A Qualitative Study of Long-Distance Relationships from the Perspective of Transgenerational Theory* (University of Akron, Doctoral dissertation).

Teismas, L. R. K. (2011). Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, (118–5564).

Timmer, S. G., & Orbuch, T. L. (2001). The links between premarital parenthood, meanings of marriage, and marital outcomes. *Family Relations*, 50(2), 178–185.

Tuckett, A. G. (2005). Applying thematic analysis theory to practice: a researcher's experience. *Contemporary Nurse*, 19(1-2), 75–87.

Valtolina, G. G., & Colombo, C. (2012). Psychological well-being, family relations, and developmental issues of children left behind. *Psychological Reports, 111*(3), 905–928.

Warner C. H., Appenzeller G. N., Warner C. M. & Grieger T. (2009). Psychological effects of deployments on military families. *Psychiatric Annals, 39*(2), 56–63.

SANTRAUKA

Simona Iljinienė. *Atotolio šeima: žmonos patyrimas.* Psichologijos studijų programos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė doc. dr. Reda Gedutienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2019 – 70 psl.

Raktažodžiai: transnacionalinė šeima, atotolio šeima, emigracija, šeiminis gyvenimas, žmonos patyrimas, santykiai per atstumą.

Tyrimo dalyviai: žmonos, kurių vyrai periodiškai dirba ir gyvena kitoje šalyje.

Tyrimo metodai: Atliktas kokybinis tyrimas, duomenys rinkti pusiaus struktūruoto interviu metodu, atlikta teminė analizė pagal Braun ir Clarke.

Rezultatai: Gauti rezultatai atskleidė, kad žmonių patyrimas atotolio šeimose yra siejamas su: vyro išvykimo, kaip kilusių sunkumų sprendimo būdo suvokimu ir dėl to kylančių nemalonių jausmų, tokių kaip – pyktis ir jo išraiškos, išsiskyrimo skausmas, nerimas dėl tėvo ir vaikų santykių, ilgesys, nuoskauda, bejėgiškumas ir baimė išgyvenimu bei, kai kuriais atvejais, polinkiu juos slėpti nuo vyro.

Patyrimui taip pat būdingas padidėjusios atsakomybės ir kasdienių rūpesčių išgyvenimas, kasdienės veiklos organizavimas, priklausomai nuo to ar vyras grįžęs namo, ar išvykęs. Be to, žmonos, kurių vyrai periodiškai dirba ir gyvena kitoje šalyje, yra linkusios savo santykius su vyru vertinti, kaip patiriančius kaitą, dėl vyro emigracijos.

Gyvenimą ir laiko tėkmę jos interpretuoja kaip persmelktus laukimo ir suskirstytus į vyro grįžimo ir išvykimo etapus. Laikotarpis kai vyras grįžta, suvokiamas kaip šventė šeimoje, jo metu žmonių gyvenimo ritmas pasikeičia, kai kuriais atvejais siekiama būti tobula žmona. Tyrimo dalyvių nuostatos į atotolio tipo šeimas ir poras turi neigiamą konotaciją.

SUMMARY

Simona Iljinienė. *Living in Transnational Family: Wives experiences.* Master Thesis in Psychology. Supervisor prof. dr. Reda Gedutienė, Klaipėda University: Klaipėda, 2019 – 70 p.

Keywords: transnational family, labour migration, family life, wives experience, long-distance relationships.

Participants of the research: Wives whose husband periodically work and live in another country.

Research methods: Qualitative research was carried out, data was collected by a semi-structured interview method and thematic analysis according to Braun and Clarke was applied.

Results: The findings revealed that the experience of the wives in the transnational family is related to: the perception of the spouse's departure as a way of solving the difficulties and the resulting uncomfortable feelings such as anger and his expressions, pain of separation, anxiety about the relationship between father and children, longing, grief, helplessness and fear of survival and, in some cases, tend to hide them from a man.

Experiences are also characterized by the experience of increased responsibility and daily worries, the organization of daily activities, depending on whether the man has returned home or left. In addition, wives whose men work periodically and live in another country tend to regard their relationship with their husband as being subject to change because of a man's emigration.

They interpret life and the flow of time as permeated waiting and divided into the spouse's return and departure stages. The period when a husband comes back, perceived as a feast in the family, changes the rhythm of his wife's life, and in some cases seeks to be a perfect wife. Participants' attitudes towards transnational families and couples have negative connotations.